het VNV niet aanvaard had ([146]). Om de schadelijke gevolgen van zijn weigering, die hij onderkende, op te vangen zocht De Clercq naar een uitweg die hij dacht « het best met ons zelfstandigheidsgevoel overeen te stemmen » ([147]). Begin maart 1941, hoogst waarschijnlijk weer zonder voorkennis van Reeder, richtte hij zich tot het OKW met de vraag om toelating « al was het maar een symbolische eenheid van Vlaamse vrijwilligers » te vormen. Zij zou onder Vlaams kommando een sektor van de kust verdedigen of een volledige luchtafweerbatterij tegen de RAF opstellen ([148]). Prompt kwam over Reeder het antwoord van het OKW : niet-Duitse Germanen konden alleen de wapens dragen in de gelederen van de *Waffen-SS* ([149]). Gesteld voor de keuze : geen militaire kollaboratie of werving voor de *Waffen-SS* — zo zag De Clercq het alternatief — koos hij de *Waffen-SS* ([150]). 20 april verscheen, onder de vorm van een beknopte « mededeling » in *Volk en Staat*, zijn bevel onmiddellijk te werven voor het SS-regiment *Westland*.

Welke persoonlijke invloeden hebben gewerkt — van Duitse zijde, Reeder en Schulze ? van Vlaamse zijde, Tollenaere ? — om De Clercq in maart 1941 tot militaire kollaboratie metterdaad te doen besluiten, is niet bekend ([151]). Eigenlijk een vraag van ondergeschikt belang : sedert 10 november zat de VNV-leider in het raderwerk van de opbodpolitiek gegrepen. De principiële beslissing over een eventuele militaire kollaboratie was toen al gevallen maar nog niet duidelijk uitgedrukt ([152]). Volgens het naoorlogse getuigenis van Elias zou De Clercq op 16 maart 1941 zonder voorkennis van wie ook (Raad van Leiding en *Militärverwaltung*) zijn voorstel tot oprichting van een luchtafweerregiment openbaar hebben gemaakt ([153]). Onbeantwoord moet ook de vraag blijven of de Raad

---

(146) Aantekening van Leib over een bespreking met De Clercq, 10 maart 1941 (BAK, NS 19/251). Schmitt, chef van het *SS-Personalsamt*, aan Berger, 31 maart 1941 (IfZM, NO 2299).

(147) Aldus De Clercq in zijn rede van 3 mei 1941 voor de Algemene Raad van het VNV (hierachter, noot 154).

(148) De Clercq maakte dat voorstel bekend in zijn rede op een druk bijgewoonde volgsvergadering van het VNV te Brussel op 16 maart 1941 (*Volk en Staat*, 18 maart 1941). Twee dagen tevoren al wist Berger dat het voorstel geen kans maakte (Berger aan Himmler, 14 maart 1941. BAK, NS 19/251). Een onmiddellijk daarop volgend verzoek van Gunzer, chef van de *Propaganda Abteilung* te Brussel, aan Himmler via diens broer, De Clercq te ontvangen, bleef zonder gevolg (Gunzer aan *Oberingenieur* Himmler, 17 maart 1941. BAK, NS 19/251).

(149) TB 15 Reeder, 7 april 1941 (T-501, 104, 176).

(150) Als noot 147.

(151) Zinspelend op de moeilijkheden die het VNV aanvankelijk belet hadden te werven voor de *Waffen-SS* schreef Reeder begin mei 1941 : *Es ist im Einvernehmen mit dem Reichsführer-SS gelungen, diese Schwierigkeiten zu beseitigen*. (TB 16 Reeder, 9 mei 1941. T-501, 104, 358.) Hoe, wordt niet gezegd. Door de belofte van Berger dat de Algemene SS-Vlaanderen aan het VNV ondergeschikt zou worden ?

(152) Hiervóór, p. 29.

(153) Pv. Elias 25 februari 1947 (Eigen verzameling dokumenten). Men mag zich evenwel afvragen of deze en gelijksoortige verklaringen van Elias en van andere VNV-persoonlijkheden na de oorlog over de eigenmachtige politiek van De Clercq gedurende de bezetting, niet als pleidooi beschouwd moeten worden. Wat Elias betreft, hij zou — volgens het getuigenis van Van der Elst, een van zijn advokaten — aan zijn verklaringen « bijna geen waarde, om niet te zeggen absoluut geen waarde hechten » (Van der Elst, *aang. art.*, p. 84).

van Leiding vooraf gehoord werd over het bevel van 20 april, te werven voor de Waffen-SS. Wel achtte De Clercq zich « verplicht » zijn alleszins belangrijke beslissing achteraf te rechtvaardigen. Hij deed dat op 3 mei in zijn rede op de vergadering van de Algemene Raad van het VNV, een instantie die niet bij de besluitvorming betrokken was ([154]). Van de door De Clercq ontwikkelde argumenten (hij zei om te beginnen dat hij niet alles kon zeggen) zullen wij er hier slechts één onthouden omdat het rechtstreeks verband houdt met de verhouding van het VNV tot de Algemene SS-Vlaanderen ([155]). De werving voor de *Waffen-SS* wenste de VNV-leider door zijn kader beschouwd te zien als « een noodzakelijke stap om de laatste Duitse instanties voor het VNV te winnen, alle vooroordelen en door intriges verkeerd gevormde meningen bij sommigen weg te nemen ». Men stelt vast : De Clercq geraakt niet uit de kringloop van de opbodpolitiek; ook bij de « laatste Duitse instanties » wenst hij vertrouwen te scheppen door tenminste gelijke tred te houden met de mededinger-vechtmachine die tot opbod opjaagt. Hij verklaarde niet blind te zijn voor de « gevaren » aan zijn beslissing verbonden. Maar hij had vertrouwen in zijn vrijwilligers : zij zouden zich in de *Waffen-SS* niet laten verduitsen. Wat meer is : hij had, beweerde hij, « zekere waarborgen op het politieke plan », o.m. « tegen de Vlaamse SS ». Ofschoon hij toegaf « geen geruststelling te hebben over alles wat er verband mede houdt », toch geloofde hij dat het VNV door zijn houding « heelwat bijgedragen [had] om het gevaar dat de Vlaamse SS aan 't worden was, te beperken » ([156]).

De Clercq precizeerde niet over welke waarborgen hij beschikte. Geen wonder, hij had er geen. Toen hij op 3 mei van waarborgen gewag maakte wist hij niets méér dan dat de inschakeling van de Algemene SS-Vlaanderen « in het vooruitzicht gesteld » was. Dienaangaande had

---

(154) Verslag vergadering Algemene Raad VNV, 3 mei 1941, met de integrale tekst van de redevoering van De Clercq (Eigen verzameling dokumenten). De Algemene Raad van het VNV was samengesteld uit de leden van de Raad van Leiding, de leidster van het Vlaams Nationaal Vrouwenverbond, de leider van de Nationaalsocialistische Jeugd Vlaanderen, de kommandant van de Dietse Militie-Zwarte Brigade, de gouw- en arrondissementsleiders, de leiders voor Inhoud, voor Vorming en Stijl, voor Pers en Propaganda, voor Organisatie, voor Financies en Administratie, de door De Clercq aangeduide vertrouwensmannen. Formeel was de Algemene Raad het uitvoeringsorgaan van de door de leiding getroffen beslissingen. (Volgens *Leiding*, maandblad van het VNV-kader, aangehaald in het verslag-Block over het VNV van 19 maart 1945. Zie nog NCWO II, CDD, 90.)

(155) De Clercq argumenteerde in het algemeen 1) dat voor de politiek van het VNV, « gericht op de zelfstandigheid van het Vlaamse volk en op de eenheid van het Nederlandse volk », de Duitse overwinning « noodzakelijk » was, « de Duitse nederlaag ware een Nederlandse en Vlaamse nederlaag »; 2) dat de Vlaamse vrijwilligers « door hun daad de waardigheid en de rechten veroveren [zullen] die wij bij de uiteindelijke regeling als aanspraak kunnen laten gelden ».

(156) Het moge waar zijn dat de Algemene SS-Vlaanderen in 1941 « een onbeduidend groepje » was (Van der Elst, *aang. art.*, p. 102), feit is dat De Clercq het gevaarlijk genoeg geacht heeft om het waarachtig niet enkel om principiële redenen te bestrijden. Evenals in Nederland, waar de Algemene SS echter formeel deel uitmaakte van de NSB, was de Algemene SS-Vlaanderen tot najaar 1941 een « potentieel gevaar » voor het VNV. De karakterizering « potentieel gevaar » ontlenen wij aan De Jong, *Het Koninkrijk der Nederlanden in de Tweede Wereldoorlog*, VI, p. 412.

Berger op 23 april, tijdens een *Höflichkeitsbesuch*, wellicht iets gezegd dat op een belofte geleek en dat door De Clercq als zodanig begrepen werd. Het is best mogelijk dat de sluwe Berger de belofte formeel gedaan had ook om ze, onbetrouwbaar als hij was, in zijn schrijven aan Himmler impliciet te loochenen ([157]). Aan de andere kant is het vermoeden gegrond dat De Clercq, in een optimistische bui ([158]), zich tegenover Berger tot verregaande toezeggingen heeft laten verleiden omdat hij in de bereidheid tot het werven voor de *Waffen-SS het* middel zag om de Algemene SS-Vlaanderen eindelijk in het VNV ingeschakeld te krijgen ([159]).

Wat er ook van zij, het VNV was onmiddellijk na 20 april met de werving begonnen. Berger liet echter niets van zich horen. In weerwil van een nieuwe burchtvrede VNV-Algemene SS-Vlaanderen bleef de verhouding tussen de twee mededingers uiterst gespannen. Na de proklamatie van de Eenheidsbeweging op 10 mei 1941 (de opslorping van Rex-Vlaanderen en een fraktie van het Verdinaso door het VNV) werd het Lagrou mogelijk gemaakt vanuit Duitsland, waar hij zijn opleiding kreeg in een eenheid van de *Waffen-SS*, zijn vroegere volgelingen een hart onder de riem te steken door een rondschrijven waarin hij hun de verzekering gaf : de Algemene SS-Vlaanderen wordt *niet* ingeschakeld in het VNV([160]).

---

(157) Zie noot 159.

(158) Over die optimistische bui van De Clercq, vgl. het getuigenis van E. Delvo, lid van de Raad van Leiding van het VNV en vertrouwd medewerker van De Clercq. Volgens Delvo zou De Clercq hem onmiddellijk na het onderhoud met Berger triomferend gezegd hebben : « Er is een afspraak dat Berger en ik op de Grote Markt te Brussel gemeenschappelijk zullen optreden om te verklaren dat het VNV als de nationaalsocialistische beweging in Vlaanderen erkend wordt. Wij zijn erdoor ! » Kort daarop voerde Elias een gesprek in het bureau van De Clercq. Bij het buitenkomen zei Elias tegen Delvo : « De leider wil weer zijn kop doorzetten. » (NCWO II, Interview van de schrijver met E. Delvo, 14 mei 1975.)

(159) Er is veel te doen geweest om de beloften en toezeggingen van Berger en De Clercq op 23 april 1941. Volgens Berger — maar men moet er steeds op bedacht zijn dat hij liegt wanneer het in zijn kraam te pas komt — zou De Clercq tegen 31 mei een volledig regiment (3.500 man) voor de *Waffen-SS* in het vooruitzicht hebben gesteld. Van zijn kant zou Berger, volgens zijn verslag aan Himmler, slechts hebben beloofd die te informeren zodra het regiment *aufgefüllt* was. *Daraufhin* zal De Clercq de *Reichsführer* vragen 1) enkele SS-leiders en manschappen ter beschikking te stellen « voor de reorganisatie van het VNV, in 't bijzonder van de Zwarte Brigade » en 2) *bei weiterem klaren Marschieren die Ueberführung der Allgemeinen SS-Flandern in Erwägung zu ziehen* (Berger aan Himmler, 26 april 1941. BAK, NS 19/364). Het verschil met de versie-De Clercq is duidelijk : niet Berger zou de inschakeling van de Algemene SS-Vlaanderen in het vooruitzicht hebben gesteld, maar De Clercq zou Himmler in die zin schrijven wanneer *hijzelf* (De Clercq) de juiste richting verder opging. Bergers visie klinkt hoogst onwaarschijnlijk, maar ze is wel sluw en engageert uitsluitend De Clercq. Men mag aannemen dat Berger de inschakeling van de Vlaamse SS in het VNV beloofd heeft in ruil van de belofte van De Clercq te werven voor de *Waffen-SS*. Het spreekt vanzelf dat Berger zijn belofte verzwijgt in zijn brief van 26 april 1941 aan Himmler. Ook Reeder meent dat De Clercq van Berger de toezegging kreeg de Algemene SS-Vlaanderen, onder bepaalde voorwaarden, te onderschikken (Reeder aan Berger, 23 september 1941, en zijn verslag aan het OKH over de periode 1 december 1941-15 maart 1942. T-501, 96, 699-700 en T-501, 105, 551). Dat De Clercq tegen 31 mei (dat is binnen zes weken) 3.500 vrijwilligers beloofd zou hebben is mogelijk, maar dat beweert Berger. Hijzelf schatte begin april 1941 het aantal *taugliche Freiwillige* die hij voor de *Waffen-SS* uit de Zwarte Brigade weg zou kunnen halen op amper 900 (Berger aan Schmitt, chef van het *SS-Personalsamt*, 4 april 1941. IfZM, NO 3000).

(160) In zijn schrijven van 4 juni 1941 aan Berger (zie noot 161) maakte De Clercq melding van dit rondschrijven van Lagrou. Vgl. nog verslag Sipo-SD van 16 mei 1941 (NCWO II, Sipo-SD *Meldungen aus Belgien und Nordfrankreich*).

Eveneens in mei verschenen weer scherpe aanvallen tegen het VNV in *De SS-man*, het weekblad van de Algemene SS-Vlaanderen. Begin juni achtte De Clercq, nu leider van de Eenheidsbeweging, het ogenblik gekomen om Berger zijn belofte van zes weken voordien te herinneren ([161]). De werving voor de *Waffen-SS* zou betere resultaten opleveren, zo betoogde hij, mocht de Algemene SS-Vlaanderen ophouden zelfstandig te bestaan en het VNV als zijn vijand te bekampen. Van hogerhand zou hier ingegrepen moeten worden, oordeelde hij. Zich rechtstreeks tot de chef van het *SS-Hauptamt* richtend beklemtoonde De Clercq dat de verscherping van de tegenstellingen niet overeenstemt met de verklaring « dat de Vlaamse SS zal ingeschakeld worden in het geheel van de nationaalsocialistische Eenheidsbeweging ». Dringend verzocht hij het nodige te doen om een einde te maken aan de onderlinge twist « waarin al de pro-Engelse agenten zich verheugen ». Dat bood hem ook de gelegenheid onrechtstreeks zijn eigen overtuiging neer te schrijven : « voor de brede massa is de Vlaamse SS een Duitse schepping ».

In de tweede helft van juni kwam Berger naar Brussel om besprekingen te voeren met De Clercq en Tollenaere. Het belangrijkste tema bleek minder de eigenlijke werving voor de *Waffen-SS* te zijn dan de verhouding tussen het VNV en de Algemene SS-Vlaanderen. Wat er uit de bus kwam kent men slechts door de hoogst onwaarschijnlijk klinkende en verwarrende versie van Berger in een schrijven aan Himmler, ingeleid door een pseudo-historische beschouwing over « de Vlaamse mens » ([162]). De Zwarte Brigade, de militie van het VNV, zou nb. gevolg gevend aan de wens van De Clercq zelf, geleid en gereorganizeerd worden door een daartoe gedetacheerde *Führer* van de *Allgemeine SS*, die ook leider zou worden van de Algemene SS-Vlaanderen. En wel om het *Ueberführen in einen grossen Verband* (wèlk *Verband* ?) mogelijk te maken. Maar ook verneemt men dat de Zwarte Brigade afzonderlijk zal blijven bestaan (als een soort minderwaardige militie) naast de Algemene SS-Vlaanderen, samengesteld uit de *SS-tauglichen Männer* en later op Himmler te beëdigen. Het enige feit waarover zekerheid bestaat is de verwijdering van *SS-Hauptsturmführer* Leib uit Vlaanderen. De eerste *Betreuer* van de Vlaamse SS — een onbeduidend man met even weinig politiek inzicht als Berger en voor

(161) De Clercq aan Berger, 4 juni (NCWO II, VNV, VII).

(162) Berger aan Himmler, 23 juni 1941 (BAK, NS 19/251). In weerwil van de overwegende Noordse substantie vertoont de Vlaamse mens kenmerken die de Germaanse wezensvreemd zijn, aldus Berger. *Gedrückt, misstrauisch, oft unaufrichtig und hinterher stark schwatzhaft können wir an ihnen unsere Erziehungskunste sich auswirken lassen.* Die gebreken zijn een gevolg van de historische ontwikkeling, immers *man vertreibt nicht ungestraft jahrhundertelang die Tüchtigsten, sofern man sie nicht zur Vereinfachung des Verfahrens vom Leben zum Tode brachte.* Tengevolge van de blijvende onmogelijkheid hun politiek lot zelf in handen te nemen vluchtten de besten in het rijk der fantazie. Dat verklaart het sterke sektarisme. Wellicht bevorderde ook het weke klimaat die ontwikkeling. De gelatenheid en de vlucht voor de werkelijheid effenden de weg voor het katolicisme met zijn geloof aan het hiernamaals en zijn oosterse toverkunst. Bij de Vlaamse mens moet echter ook de *nordische Grundsubstanz* worden beklemtoond. Vandaar zijn gaven : *gläubig, begeisterungsfähig, treu, vertrauensvoll, wenn er einen Menschen kennt, ...arbeitsam und stur ausdauernd.*

wie slechts het aantal kandidaat-vrijwilligers telde — zou van 10 juli af opgevolgd worden door *SS-Brigadeführer* Konstantin Kammerhofer. Berger scherpte hem onmiddellijk zijn eerste taak in : de schijn te redden door er zorg voor te dragen dat zijn benoeming in de Vlaamse kringen en in 't bijzonder in het VNV *richtig aufgefasst wird* ([163]), een aanduiding dat Leib niet de geschikte man gebleken was. De beperking van Leibs toekomstige taak tot Nederland — zo moest het heten — was enkel het gevolg van het vele werk dat hem daar, als chef van de *Ergänzungsstelle Nordwest* (Den Haag), wachtte in verband met de werving voor het pas opgerichte Legioen Nederland.

Kammerhofer zou over ruime financiële middelen beschikken : van Schwarz, de *Reichsschatzmeisetr* van de NSDAP, had Berger bekomen dat er voor de *Abschnitt Flandern* een begroting werd toegezegd die het mogelijk zou maken drie SS-standaarden op de been te houden ([164]). Er zijn geen instrukties aan de nieuwe Duitse leider-verzorger (*Betreuer*) van de Algemene SS-Vlaanderen voor het verwezenlijken van zijn *grosse Aufgabe* ([165]) bekend. Waarin die bestond kan men evenwel afleiden uit zijn eerste aktiviteit : een overeenkomst tussen de twee rivalizerende organizaties tot stand te brengen met het doel de feitelijke monopoliepositie van het VNV op het terrein van de konkrete politiek te doorbreken en de Algemene SS-Vlaanderen een ruimere taak toe te meten dan de wereldbeschouwelijke scholing en de paramilitaire opleiding waartoe Reeder haar sedert maart dwingend beperkt had. Indien de Vlaamse SS als partij werd opgericht — en dat was het geval — dan kon zij haar mededinger slechts doeltreffend in de weg staan door óók toegang te krijgen tot het terrein waarop het VNV alléén opereerde. Door een vorm van organizatorische verstrengeling met het VNV hoopte Kammerhofer zijn formatie enige zeggenschap in de *Tagespolitik* te bezorgen. Dat kon, om te beginnen,

---

(163) Berger aan Kammerhofer en Leib, 7 juli 1941 (BAK, NS 19/251). Affidavit Kammerhofer, Neurenberg 7 januari 1948 (IfZM, NO 3807). Ook in Nederland werd de werving voor de *Waffen-SS* door het optreden van Leib bemoeilijkt. Hij kon niet goed opschieten met de NSB. Jungclaus, die in de staf van Rauter, HSSPF in Den Haag, verantwoordelijk was voor de *Betreuung* van de Algemene SS-Nederland, kon het daarentegen « zeer goed » (Schmitt, chef van het *SS-Personalsamt*, aan Berger, 31 maart 1941. IfZM, NO 2299). Berger moest toegeven dat Jungclaus *eine etwas feinere, liebenswürdigere Art* had dan Leib. Onthullend voor Bergers schromelijk gebrek aan inzicht is zijn beoordeling van Leibs mogelijkheden in Nederland. Voor de NSB is hij « steeds de gevaarlijke man ». Immers, hij is in staat op bevel « ook een tegenpartij op te richten ». *Wenn das einmal genehmigt würde, glaube ich, sind in 8 Wochen mehr Mitglieder und bessere Menschen in dieser Partei als sie Mussert hat* (Berger aan Schmitt, 4 april 1941. IfZM, NO 3000).

(164) Als vorige noot. Een *Oberabschnitt* was de territoriale indeling van de *Allgemeine SS* in het Rijk. De grenzen van een *Oberabschnitt* vielen samen met die van een *Wehrkreis* (militair distrikt). Er was een HSSPF per *Wehrkreis*. Over de financiële steun van de *Germanische Arbeit* der SS door Schwarz, zie Berger aan Himmler, 2 juli 1941 (RVOA, BDC - H 576).

(165) Aldus Berger in zijn schrijven van 17 september 1941 aan Himmler (BAK, NS 19/251). In de briefwisseling van Berger is nergens een konkrete omschrijving van Kammerhofers opdracht te vinden. De zin, *Damit fällt die grosse Aufgabe, die Brigadeführer Kammerhofer gestellt war*, volgt onmiddellijk op een alinea waarvan de aanvang aldus luidt : *Eine Zusammenarbeit mit dem VNV halte ich nach der augenblicklichen Lage für unmöglich.*

onrechtstreeks gebeuren door de bevoegdheid van De Clercq te beperken. Meteen zou de positie van de VNV-leider als bevoorrecht gesprekspartner van de *Militärverwaltung* worden aangetast.

Die redenering verklaart het ingewikkelde plan dat Kammerhofer kort na zijn aankomst te Brussel uitkiemde ([166]). Wij besparen de lezer de bijzonderheden. De kern komt op het volgende neer. Ten einde het ontstaan van een Vlaamse Nationaalsocialistische Beweging te bevorderen treden de Zwarte Brigade, het Nationaalsocialistisch Jeugdverbond en de Algemene SS-Vlaanderen als zelfstandig blijvende formaties « aan de zijde van het VNV ». Als leider van het VNV zal De Clercq zich « omringen » door een « beperkte leidersraad », samengesteld uit zijn plaatsvervanger en de leiders van de overige drie voornoemde organizaties. Die raad zal onder voorzitterschap van De Clercq « voortaan alle lopende kwesties van de gehele Vlaamse beweging advizeren en behandelen » en ook alle moeilijkheden voortspruitend uit de nog bestaande politieke en ideologische verschillen « beslechten ».

Wat bedoelde eigenlijk Kammerhofer ? Laten wij luisteren naar Heydrich (misschien had hij via Berger inspirerend gewerkt) in zijn geheim verslag aan Himmler : het komt erop aan De Clercq in zijn vrijheid van beweging ten opzichte van de toegetreden SS-Vlaanderen en van de jeugdorganizatie te hinderen en hem als politiek leider « generlei gezagsbevoegdheid toe te kennen » ([167]).

Eind juli-begin augustus antwoordde De Clercq met een tegenvoorstel waarvan het belangrijkste artikel luidde : de Algemene SS-Vlaanderen treedt « als formatie » toe tot het VNV, dat slechts een geleding vormt van de verlangde nationaalsocialistische beweging in Vlaanderen. De leider van de Algemene SS-Vlaanderen wordt, net als de leiders van de andere geledingen, door de leider van de beweging (versta : De Clercq) benoemd en zweert hem trouw ([168]). Niet enkel Heydrich, Berger en Kammerhofer verwierpen radikaal dit tegenvoorstel; ook Reeder was er geen voorstander van ([169]).

---

(166) Ontwerp van een basis tot onderhandeling voor een overeenkomst tussen het VNV, de Zwarte Brigade, de SS-Vlaanderen en het Nationaalsocialistisch Jeugdverbond Vlaanderen, 20 juli 1941, vertaling (NCWO II, VNV, VII, 50). Dat het een ontwerp van Kammerhofer is blijkt uit het in volgende noot vermelde verslag van Heydrich aan Himmler.

(167) Heydrich aan Himmler, 9 september 1941 (BAK, NS 19/251. IfZM, NO 2291).

(168) Basis van overeenkomst tussen het VNV en de SS-Vlaanderen, niet gedateerd, eind juli of begin augustus 1941 (NCWO II, CDD, 175). De Raad van Leiding van het VNV keurde op 4 augustus het tegenvoorstel goed. Vier dagen later bespraken Tollenaere en Delvo het met Kammerhofer, die principieel voorbehoud maakte. De beslissing lag in Berlijn, zei hij (Aantekeningen van Delvo. NCWO II, VNV, VII, B, 86 en 87).

(169) Heydrich aan Himmler als noot 167. Berger aan Himmler, 27 augustus 1941 (BAK, NS 19/251). Volgens Heydrich was Reeder het « uitdrukkelijk eens » met het voorstel van Kammerhofer.

De ogenschijnlijk verrassende houding van de *Militärverwaltungschef* vergt nadere uitleg. Zij is niet zo eenvoudig dat ze aldus samengevat kan worden : het VNV, met uitsluiting van de Algemene SS-Vlaanderen, is onmisbaar voor de dagelijkse politiek. Daarom krijgt het vrij baan in zijn aanspraak op alleenrecht *(Totalitätsanspruch)*. Reeder ziet wel het VNV in getalsterkte toenemen. Maar, rekening houdend met « de grote invloed van de staatspartijen », kan hij het nog niet als *de* volksbeweging in Vlaanderen beschouwen ([170]). Wat hem niet beletten zal een paar maanden later te beweren dat de minderheid van de kollaborerende Vlamingen het recht heeft *für Flandern in seiner Gesamtheit zu sprechen* ([171]). Wanneer het bezettingsbestuur in maart 1941 de *Ueberalterungsverordnung* uitvaardigt (ambtenaren ouder dan zestig moeten pensioen nemen), met het gevolg dat talrijke nieuwe benoemingen zullen moeten worden gedaan, beklemtoont Reeder onmiddellijk dat het VNV niet aan een *Machtübernahme* in Vlaanderen mag denken ([172]). Steeds zal hij het VNV tegen de aanvallen van niet-bevoegde Duitse instanties beschermen. In april geeft hij de beslissende stoot tot het vormen van de Eenheidsbeweging (een verruimd VNV) door de tot kollaboratie bereide fraktie van het Verdinaso onder zware druk te zetten ([173]) — maar hij aanvaardt niet, daarin gesteund door Schulze, dat een versterkt VNV zich VNSB (Vlaams Nationaalsocialistische Beweging) noemt en de groet Houzee ! door *Heil Hitler !* vervangt. Het is mogelijk dat hierbij taktische overwegingen hebben gespeeld : Reeder wilde vermijden dat het VNV al te sterk als Duits gerichte organizatie beschouwd werd ([174]). Hoofdzaak voor hem was nochtans het feitelijke monopolie, dat hij het VNV niet ontzegt (zonder het evenwel formeel toe te kennen), onder kontrole te houden door een tegenwicht dat de bevoorrechte gesprekspartner als een lans in de flank bedreigt. Daarom acht hij het « niet doeltreffend » het VNV nu reeds als de enige nationaalsocialistische beweging in Vlaanderen te erkennen ([175]). Geen onderschikking dus van de Algemene SS-Vlaanderen aan De Clercq. Het voortbestaan van de Vlaamse SS als zelfstandige organizatie naast het VNV, zo redeneert hij, biedt een « waardevolle kontrolemogelijkheid » die het VNV allicht ervoor behoeden zal in zijn oude, traditionele opvattingen terug te vallen ([176]). Duidelijk

(170) TB 15 Reeder, 7 april 1941 (T-501, 104, 175-176).

(171) *Jahresbericht* Reeder, begin augustus 1941 (T-501, 104, 733).

(172) TB 15 Reeder, 7 april 1941 (T-501, 104, 197).

(173) Op 26 april 1941 verklaarde Thedieck namens Reeder aan Leroy en François (Verdinaso) dat het stilaan tijd werd een overeenkomst te sluiten met het VNV. *Die an parlementärischen Missbräuche erinnernden Verhandlungsmethoden... hätten das ausgesprochene Missfallen der Militärverwaltung erregt* (Aantekening betreffende bespreking Thedieck-Leroy-François. NCWO II, VNV-Verdinaso, I, 33).

(174) TB 16 Reeder, 9 mei 1941 (T-501, 104, 358).

(175) Begin augustus 1941 zal Reeder in zijn *Jahresbericht* schrijven dat het VNV *nach seiner bisherigen Gesamthaltung noch nicht als offizielle nationalsozialistische Partei angesehen werden kann und in dieser Hinsicht sich noch eine Zeitspanne bewähren muss* (T-501, 104, 733).

(176) TB 16 Reeder, 9 mei 1941 (T-501, 104, 359).

wordt hier wat Reeder reeds in december 1940 had bedoeld met zijn « beperkte steun » aan het nochtans onmisbaar geachte VNV ([177]).

De rol door Reeder de Algemene SS-Vlaanderen toegedacht in de verhouding tot het VNV roept de vergelijking op met de toestand in Nederland. De Nederlandse SS maakt er formeel deel uit van de NSB. Als « revolutionaire voorhoede en radikaliserend ferment » werd ze de partij opgedrongen om deze, zoals in 't Veld het treffend zegt, « in het gareel te houden » ([178]). In Vlaanderen werd de Algemene SS gesticht buiten en tegen het VNV. Haar funktie was identiek met die van de Nederlandse zusterorganizatie. Om nog eens in 't Veld te citeren : « angst voor de konkurrentie » van de Algemene SS-Vlaanderen dreef het VNV « naar nauwere samenwerking en groter konformisme » ([179]) en opbod waarmee niet bedoeld wordt dat het VNV die prikkel nodig had om tot kollaboratie bereid te zijn en te blijven.

7. De nieuwe wending in augustus 1941 : Berger hoopt op de DeVlag

In de strijd door Reeder op het lagere niveau gevoerd tegen de infiltratiepolitiek van de SS kondigt zich in de late zomer en het najaar van 1941 een beslissende wending aan : de taak van de Algemene SS-Vlaanderen als « vechtmachine tegen het VNV » wordt geleidelijk ook de DeVlag toevertrouwd, in afwachting dat deze groepering in 1942, als erkenbare politieke organizatie, haar voorgangster in de schaduw stelt. Wij willen thans beknopt deze wending schetsen.

De vraag is te weten hoe de SS-leiders die rechtstreeks bij de *Germanische Arbeit* in Vlaanderen betrokken waren, met name Berger en Heydrich, de toestand zagen na het afwijzen door De Clercq van Kammerhofers voorstel dat ertoe strekte de gezagsbevoegdheid van de VNV-leider te beperken en te verlammen. Het toeval wil dat het beschikbare bronnenmateriaal ons dit keer in staat stelt, de vraag met de gewenste nauwkeurigheid te beantwoorden.

Berger kon zijn teleurstelling niet verbergen. De Clercq, meldde hij eind augustus in een schrijven aan Himmler, is *sehr unsicher* geworden ([180]). Verre van zijn beloften van enkele maanden geleden te houden,

(177) TB 12 Reeder, 3 januari 1941 (T-501, 103, 668).

(178) in 't VELD, *op. cit.*, p. 236.

(179) Als vorige noot.

(180) Berger aan Himmler, 27 augustus 1941 (BAK, NS 19/251). Voor het peil van Bergers informatie en visie moge de volgende passus worden geciteerd : *Es ist eigenartig, dass vor allen Dingen die katholische Geistlichkeit im VNV den « grossdietschen Gedanken » hervorzieht und versucht, mit Mussert in eine Arbeitsgemeinschaft zu kommen.* Dat is maar een van de talrijke enormiteiten in de brieven van Berger over de politieke toestand in Vlaanderen.

doet hij nu volstrekt onaanvaardbare tegenvoorstellen. Een verklaring voor die houding meent Berger te vinden in o.m. de onenigheid van de Duitse diensten in België aangaande de te volgen koers. De meeste voelen niets voor een nieuwe ordening in Europa *auf Grundlage des Blutes*. Een von Falkenhausen heeft enkel belangstelling voor orde, rust en prompte leveringen door de Belgische industrie. « Versterking » van de Vlamingen is hem vreemd. Reeder *(SS-Brigadeführer Reeder)* daarentegen steunt waar het mogelijk is. Maar zijn rechtstreekse politieke medewerker moet het ontgelden : *ein Kriegsverwaltungsrat Thedieck* ageert opzettelijk tegen de SS. Ongetwijfeld « een zeer bekwaam man », maar kerkelijk gebonden. Dus verdedigt hij « een Vlaams nationalisme van katolieke stempel » ([181]). Gelukkig is er de Algemene SS-Vlaanderen. Zij denkt *grossdeutsch* en *bekennt sich restlos zum Anschluss an das Reich*. Kammerhofer kreeg opdracht de formatie sterk op te bouwen en uit te breiden met een militie voor de niet-*SS-tauglichen* (zwarte laarzen, zwarte broek, bruin hemd) en F.M. (*fördernde Mitglieder* = beschermende leden), die vooral de vrouwen groepeert. De chef van het *SS-Hauptamt* beschikte echter nog over een troef waarvan hij toen voor het eerst hoopvol gewag maakte : een aktivering van de De Vlag zal onze arbeid vooruit helpen. Immers, zij is «ondubbelzinnig Grootduits ofschoon nog terughoudend». Door speciale filmvertoningen, in samenwerking met het scholingsambt van het *SS-Hauptamt*, wordt « onopvallend voor de SS geworven » ([182]).

Berger heeft dus eind augustus 1941 nog niet zijn plan opgegeven het VNV (en de *Militärverwaltung*) dwars te zitten door de ontwikkeling van de Algemene SS-Vlaanderen tot partij, echter in samenwerking met de DeVlag die zich alsnog als kulturele organizatie laat doorgaan.

Op 13 september vertrok de chef van het *SS-Hauptamt* voor een dienstreis naar Nederland en Vlaanderen ([183]). Met welke besluiten hij terugkwam zetten wij straks uiteen. Enkele dagen vóór zijn afreis had hij — sluwe berekening ? — zijn machtige kollega van het RSHA, Heydrich, onder de arm genomen : zou hij bij Himmler niet eens uitvoerig verslag uitbrengen over de toestand in Vlaanderen ([184]) ?

Heydrich ging geredelijk op dit verzoek in ([185]). Zijn verslag was in hoofdzaak een uitval tegen het VNV (de nieuwe koers is slechts door-

(181) Reeds in mei 1940 had Berger Thedieck bij Himmler verdacht gemaakt : *Thedieck, dem politische Unverlässigkeit nachgesagt wird* (Berger aan Himmler, 15 mei 1940. IfZM, NO 5717).

(182) *Des weiteren hoffe ich, dass eine Aktivierung des DeVlag und eine Zusammenfassung der Künstler und Gelehrten unsere Arbeit vorantreiben wird. Der DeVlag ist eindeutig grossdeutsch, wenn auch zurückhaltend. Durch besondere Filmvorführungen unter Mitarbeit des Schulungsamtes wird unauffällig für die SS geworben.* Men merke op dat voor Berger DeVlag aanvankelijk mannelijk is. Hij schrijft *grossdeutsch* terwijl het *grossgermanisch* had moeten zijn. Voor Berger waren *deutsch* en *germanisch* identiek.

(183) Berger aan Brandt, 11 september 1941 (BAK, NS 19/251). Bijgevoegd : reisplan en besprekingen van Berger van 13 tot 15 september 1941.

(184) Dat blijkt uit de aanhef van Heydrichs verslag. Zie volgende noot.

(185) Heydrich aan Himmler, 9 september 1941 (BAK, NS 19/251).

zichtige taktiek), tegen de naïef geachte Schulze (in weerwil van de omschakeling « op stel en sprong » van het VNV van « Grootdiets naar nationaalsocialistisch » heeft de *Landesgruppenleiter* geloofd in de eerlijkheid van een De Clercq, een Elias, een Leemans), tegen Thedieck (die het VNV ruggesteun bezorgt). Opvallend hoe Reeder niet enkel gespaard, maar zelfs geprezen wordt. *Hij* houdt zich aan de taakverdeling tussen het VNV en de Algemene SS-Vlaanderen van maart 1941. Des te feller de aanval tegen Thedieck. *Hij* ligt aan de oorsprong van een beleid dat beoogt het VNV « een te snelle en kritiekloze monopoliepositie » te bezorgen. Als katoliek steunt hij klaarblijkelijk het VNV. Terloops krijgt Schulze nog een tweede veeg uit de pan : talrijke van zijn verslagen aan rijksdiensten zijn eenzijdig pro-VNV en daarenboven onjuist ([186]). Door Thedieck in de rug gedekt hebben sommige VNV-leiders het na maandenlang stilzwijgen gewaagd, weer met de « Grootdietse » gedachte als onderdeel van hun aktieprogram uit te pakken. Vandaar dat er zich in de schoot van de VNV-leiding drie strekkingen aftekenen : de vroegere leden van het Verdinaso verdedigen de zg. « Boergondische » opvatting; Elias, « de plaatsvervanger van De Clercq », en Daels, « kopstuk van de klerikale vleugel », ijveren voor Dietsland; Delvo en Leroy zijn partijgangers van de *Anschluss* ([187]). Met de steun van Thedieck proberen de Diets-klerikalen bij de *Militärverwaltungschef* een *Sonderstellung* te veroveren wijl zij beseffen dat het bezettingsbestuur het VNV niet missen kan.

Heydrich ziet de toestand realistisch. Het VNV en de Algemene SS-Vlaanderen zijn twee onmisbare organizaties, de ene voor de oorlogstaak van de *Militärverwaltung*, de andere voor de strijd om de Rijksgedachte en, later, tegen het klerikalisme. Er zou toch « eindelijk » een weg tot positieve samenwerking moeten worden gevonden die « de mogelijkheid van een geleidelijke ideologische toenadering a priori niet uitsluit » ([188]). Heydrich heeft een konkreet plan : uit besprekingen van Kammerhofer met Delvo blijkt dat deze laatste « persoonlijk en zakelijk de geschikte persoon is om de brug van het VNV naar de SS te slaan ». Aan Kammerhofer heeft Delvo zich bereid verklaard De Clercq te ver-

(186) Volgens Heydrich rapporteerde Schulze aan Himmler via Bohle, chef van de *Ausland Organisation der NSDAP*, dat er ruim 1.000 vrijwilligers voor het Oostfront door het VNV geworven werden. Voor frontinzet bleken er bij de *Waffen-SS* slechts 212, bij het Vlaams Legioen slechts 469 in aanmerking te komen. Rex zou 768 vrijwilligers geworven hebben. Of ze allen voor frontinzet werden goedgekeurd zegt Heydrich niet.

(187) De vraag is of P. Leroy, de voormalige leider van de Verdinasokorporaties en sedert 10 mei 1941 lid van de Raad van Leiding van de Eenheidbeweging VNV (hij zou zich later in de gelederen van de DeVlag aanmelden) en Delvo, sedert oktober 1940 lid van de Raad van Leiding van het VNV, inderdaad partijgangers waren van de politieke *Anschluss*. Daarover ondervraagd verklaarde Delvo : « Waar heb ik ooit het standpunt *Anschluss* met Duitsland geuit ? Noch mondeling, noch schriftelijk, noch op gelijk welke vergadering. *Anschluss* is heel wat anders dan de Germaanse Rijksgedachte zoals het VNV die verdedigde. » (Interview met E. Delvo door de schrijver, 14 mei 1975. NCWO II.)

(188) Heydrich had een bijbedoeling : het VNV heeft zijn onmiddellijke oorlogstaak, maar het is ook *unentbehrlich für die Entwicklung des grossdeutschen Gedanken*. Daarom mag de ideologische toenadering tot de SS niet a priori uitgesloten worden.

zoeken het verbod van lidmaatschap van de Algemene SS-Vlaanderen voor de leden van het VNV op te heffen. Delvo kan dan toetreden tot de Vlaamse SS, een stap die niet zonder gevolg zal blijven in arbeiderskringen waar hij nog talrijke aanhangers telt. Het ligt in zijn bedoeling als scholingsleider het VNV « van binnenuit te omvormen » en zijn invloed aan te wenden voor een nuttige samenwerking met de Algemene SS-Vlaanderen. Optimistisch besluit Heydrich zijn verslag met de vaststelling dat de vooruitzichten « zeer gunstig » zijn : op 22 augustus heeft Reeder een dertigtal leidende Vlamingen uit verschillende richtingen ontvangen en hun « duidelijk verklaard dat Duitsland zich met alle middelen tegen een Dietse staat zal verzetten » ([189]).

Anders dan Berger blijkt Heydrich dus begin september nog niet te rekenen op de DeVlag als bondgenoot in de strijd van de Algemene SS-Vlaanderen tegen het primaat van het VNV. Hij overweegt de mogelijkheid van een samenwerking tussen de twee rivalizerende formaties, met dien verstande natuurlijk dat de monopoliepositie van Thediecks (lees : en Reeders) beschermeling daardoor ondergraven wordt.

Die mogelijkheid werd geen werkelijkheid omdat de meerderheid van de VNV-leiding er niet voor te vinden was. De algemeen sekretaris, E. Van den Berghe, en Elias dreigden met ontslag mocht De Clercq een overeenkomst met de verfoeilijk geachte mededinger hebben aanvaard ([190]). Van enige samenwerking — zo er ooit een ernstige kans toe bestaan heeft — kon er nog moeilijk sprake zijn nadat op 1 september 1941 de Algemene SS-Vlaanderen tot zg. *Reichs-SS* was geproklameerd onder de benaming 1e SS-Standaard Vlaanderen ([191]), een feit waarop we nog terug moeten komen. Van zijn dienstreis in Vlaanderen kwam Berger veertien dagen later terug met de overtuiging dat een samenwerking met het VNV

(189) Over de toespraak van Reeder zie TB 17 Reeder, 22 september 1941, over de periode 1 juni-1 september 1941 (T-501, 105, 60-61), de uitvoerige aantekening door een van zijn rechtstreekse medewerkers (Eigen verzameling dokumenten) en — geen primaire bron — P. Delandsheere-A. Ooms, *La Belgique sous les nazis*, I, Brussel, z. d., p. 453-454. De oorsprong van de bijeenkomst van 22 augustus 1941 — een belangrijke gebeurtenis in de geschiedenis van de politieke kollaboratie in Vlaanderen die wij hier slechts zijdelings benaderen — gaat terug tot het verzoek van « talrijke vooraanstaande Vlaamse nationalisten » aan Reeder om een geruststellende verklaring omtrent het politieke lot van Vlaanderen. Hij antwoordde dat een dergelijke verklaring van hem niet mocht worden verwacht daar ze vooruit zou lopen op de pas na de overwinning te nemen beslissing door de *Führer*. Om dezelfde reden kon propaganda voor een Dietse staat « niet geduld » worden. Van een bestuurlijke scheiding was er, terwille van de ekonomische oorlogvoering, geen sprake. Volgens de slecht ingelichte Berger had Reeder de dertig naar hem luisterende Vlamingen *noch einmal... klar zum Ausdruck gebracht, dass er jede Zeitung verbiete und jeden Redner einsperren lasse, der noch einmal ein Bekenntnis zum dietschen Gedanken ablege* (Berger aan Himmler, 17 september 1941. BAK, NS 19/251). Zie nog hierachter, p. 54, noot 197.

(190) Pv. Elias en pv. E. Van den Berghe, 26 februari 1947 (Eigen verzameling dokumenten). Volgens laatstgenoemde heerste er omtrent deze kwestie in de Raad van Leiding van het het VNV « een zeer groot meningsverschil van politieke en principiële aard ».

(191) J.E. De Langhe, *Van Algemene SS tot Reichs-SS*, hoofdartikel in *De SS-Man, kampblad van de SS in Vlaanderen*, 6 september 1941. De Langhe was de eerste opvolger van Lagrou. Tot leider van de le SS-Standaard Vlaanderen werd R. Van Hulse aangesteld. « Het is zijn zware taak », schreef De Langhe, « onze Eerste Standaard in korte tijd tot gelijke hoogte als de andere Rijks-Standaarden uit te bouwen. »

« momenteel onmogelijk » was. *Die Leute*, schreef hij misprijzend ([192]), « wilden ons gebruiken om van de *Führer* een verklaring te bekomen, dat zij de scheppers zijn van Vlaanderens toekomst ». Kammerhofer is in zijn « grote opdracht » niet geslaagd. Als vertegenwoordiger van de *Reichsführer-SS* is hij te Brussel niet meer op zijn plaats. Om de schijn te redden (Berger was het geval-Leib niet vergeten) detachere men hem voor een leergang naar Berlijn en sture hem dan als eerste HSSPF naar het Oosten. Het is onthullend voor Bergers onbekwaamheid zich een inzicht in de werkelijke toestand te verwerven en meteen voor zijn morele geaardheid dat hij zijn ondergeschikte tot tweemaal toe bij Himmler persoonlijk aanklaagde als *de* verantwoordelijke voor de mislukking : Kammerhofer, oreerde hij, zou verstandiger gehandeld hebben naar mij te luisteren, niet naar Nederland op te kijken en « daar grote besprekingen te gaan voeren » ([193]). Hij kijke naar het Vlaamse volk ([194]) ! De vijand (Berger bedoelde het VNV) haat ons — wat bewijst dat wij iets betekenen in Vlaanderen. De « Duitse arbeid » is er moeilijk. « Juist daarom zal hij een bijzonder genoegen verschaffen », schreef de vlijtig vleiende Berger aan het adres van zijn chef.

Maar zijn zin kreeg hij niet. Om redenen die ons ontsnappen bleef Kammerhofer te Brussel in funktie tot 31 maart 1942 toen hij door Jungclaus opgevolgd werd. Uit het bronnenmateriaal blijkt niet dat Kammerhofer na de hem door Berger toegeschreven mislukking nog enige invloed van betekenis heeft uitgeoefend.

Op Bergers dienstreis van medio september in Vlaanderen moeten wij nog eens terugkomen. Het verdient opmerking dat hij toen nog Van de Wiele niet ontmoette ofschoon hij vol hoop was over de samenwerking met de DeVlag. De 14e voerde hij belangrijke besprekingen, eerst 's middags met Reeder te Antwerpen, vervolgens in de loop van de namiddag met De Clercq, in aanwezigheid van de *Militärverwaltungschef*, te Brussel. Over de inhoud van die twee besprekingen en de plaats daarin van de *Volkstumspolitik* verneemt men nagenoeg niets in het slordige relaas van Berger aan Himmler ([195]). Reeder moet zich nochtans

(192) Berger aan Himmler, 17 september 1941 (BAK, NS 19/251).

(193) Volgens een schriftelijke mededeling van dr. in 't Veld is er niets bekend omtrent besprekingen van Kammerhofer in Nederland. Ze zijn hoogst onwaarschijnlijk te achten. Het gaat hier weer om een leugenachtig verhaal van Berger om Kammerhofer bij Himmler verdacht te maken.

(194) De twee uitvallen tegen Kammerhofer in Berger aan Himmler van 17 september (zie noot 192) en van 29 oktober 1941 (BAK, NS 19/1547).

(195) Berger aan Himmler, 17 september 1941 (BAK, NS 19/251). Berger maakt enkel melding van de *Ausgangspunkte* van zijn bespreking met De Clercq : bevoorrading eetwaren en steenkool, Engelse propaganda, herderlijke brieven van Duitse en Nederlandse bisschoppen. Volgens Delvo, die wel aanwezig was maar aan het onderhoud De Clercq-Reeder-Berger niet deelnam, verscheen deze laatste met een buitengewoon indrukwekkend gevolg. « Ze waren zo talrijk dat men zich moest zeggen : nu wil de SS tonen wat Berger achter zich kan hebben. » Nog steeds volgens Delvo werd De Clercq tweemaal onderbroken door Berger die hem voor de voeten wierp : *Herr De Clercq, ich habe mein Versprechen nicht gebrochen*, (Interview van de schrijver met E. Delvo, 14 mei 1975. NCWO II.)

ongerust hebben gemaakt over Bergers toekomstig beleid in Vlaanderen zoals hij het (nog eens) door de chef van het *SS-Hauptamt* had horen uiteenzetten. Hij greep dan ook onmiddellijk naar de pen om zijn tegenspeler in een uitvoerige brief (15 bladzijden getypte tekst) te wijzen op « het belang en de moeilijkheid van het Vlaamse *Volkstumsproblem* in zijn samenhang met de taken der *Militärverwaltung* in het kader van de oorlogvoering » ([196]). Dit waarschuwend betoog, zakelijk beheerst gesteld maar scherp in zijn duidelijkheid, behoort tot de reeks merkwaardige verslagen van Reeder over zijn *Flamenpolitik*. Wij kunnen er hier niet uitvoerig op ingaan, enkel de punten onthouden die rechtstreeks betrekking hebben op de positie van Reeder in zijn konflikt met de SS over het VNV.

De kollaborerende minderheid in Vlaanderen moet één zijn — dat is Duits belang, stelde Reeder voorop. Bij de steun aan die minderheid moet zoveel mogelijk vermeden worden de indruk te verwekken dat het om door Duitsland gemanœuvreerde organizaties gaat. De hoofdbrok van het betoog handelt evenwel over een konkrete kwestie die zwaar op de ontwikkeling van de politieke kollaboratie in Vlaanderen zal drukken : het begin van de vertrouwenskrisis in het VNV ten opzichte van de *Militärverwaltung*. Het hoofdartikel in *De SS-Man* van 6 september 1941 met de opzienbare titel « *Van Algemene SS tot Reichs-SS* » had volgens Reeder niet enkel de Vlamingen maar ook talrijke Duitse diensten op een dwaalspoor gebracht. Enkele dagen voordien immers (22 augustus) had de *Militärverwaltungschef* ten overstaan van een dertigtal Vlaamse personaliteiten (hoofdzakelijk leden van het VNV, de DeVlag en de Algemene SS-Vlaanderen — maar ook Borms en Grammens waren aanwezig) uitdrukkelijk verklaard dat Hitlers beslissing over het politieke lot van Vlaanderen pas na de overwinning zou vallen ([197]). Maar de beschikking van de *Reichsführer-SS*, « die zich in de onmiddellijke omgeving van de *Führer* bevindt », de Vlaamse SS in de

(196) Reeder aan Berger, 26 september 1941 (T-501, 96, 694-708). Het dokument verschijnt integraal in een bronnenuitgave over de Duitse *Belgienpolitik* (in voorbereiding).

(197) Vgl. hiervóór, p. 52. Drijvende kracht in de Raad van Leiding van het VNV tegen de *Flamenpolitik* van het bezettingsbestuur was, behalve Elias, Frans Daels. Hij achtte dat beleid niet radikaal genoeg omdat het te veel rekening hield met de Belgische unitaire staat en anti-Diets was. Met de « ernstige duitsgezinde Vlamingen » wenst hij het Duitse Rijk « sterk door een aaneenschakeling van volwaardige volksgemeenschappen ». Evenals « de Vlamingen die het goed menen met Duitsland » betreurt Daels dat in augustus 1941 de geestesgesteldheid « van de Vlaamse intellektuelen en van de Vlaamse massa » zo grondig veranderd is vergeleken met een jaar tevoren. Met hen blijft hij echter ervan overtuigd dat « nationale en sociale hervormingen van doorslaggevende betekenis » nog mogelijk zijn (Memorie van Frans Daels : *De toestand in Vlaanderen in augustus 1941*, niet gedateerd, opgesteld vóór 22 augustus 1941. Eigen verzameling dokumenten). De tamelijk bitsige toespraak van Reeder tot de dertig uitgenodigde Vlamingen was voor een groot deel een antwoord op de kritiek van Daels. Wie die kritiek leest zal zich moeten afvragen hoe het mogelijk is thans Daels voor te stellen als een « principieel anti-nazi » (M. Boey, *Frans Daels*, in *Encyclopedie van de Vlaamse Beweging*, I, p. 362). Men mag veronderstellen dat Daels besefte 1) dat het Duitse Rijk, waarvan hij in augustus 1941 de « sterkte » zei te wensen, het Rijk van Hitler was; 2) dat de « nationale en sociale hervormingen », die hij nog in augustus 1941 mogelijk en wenselijk achtte, zeker niet anti-nationaalsocialistisch

Duitse SS in te schakelen ([198]) leidde tot het besluit dat de *Eingliederung* van Vlaanderen, hoewel nog niet geproklameerd, feitelijk al vaststond. Zo kwam men ertoe in VNV-kringen de *Militärverwaltungschef* van dubbelzinnigheid te verdenken of hem misprijzend onwetendheid en feitelijke machteloosheid toe te schrijven. Als vanzelf rees dan ook de vraag : wie zegt de waarheid, Reeder of de leiding van de Rijks-SS ? Krachtig beet Reeder van zich af : in een vijandelijk bezet gebied als België, waar de politieke en ekonomische verhoudingen zich zo scherp toespitsen, is een aantasten van het gezag van de bezettingsadministratie « absoluut onaanvaardbaar ».

De *Militärverwaltung*, betoogde Reeder verder, heeft het Vlaamse volk van de officieel opgedrongen verfransing bevrijd. De zo voor het behoud van hun volksaard gevoelige Vlamingen hebben zich dapper tegen Romaanse invloeden geweerd. Het mag niet dat zij nu, « uit angst voor verhoogduitsing », zich tegen Duitse invloeden schrap moeten zetten ([199]). Men onderschatte de eerste symptomen van dit gevoel niet. Het stemt tot nadenken dat mensen als Borms en Verschaeve het diep betreuren de beste jaren van hun leven te hebben geofferd voor de Vlaamse en Germaanse zaak, en nu van « jongelingen in Vlaanderen die tot de SS zijn toegetreden » te horen krijgen dat zij slechts « flaminganten » zijn ([200]). Vlaanderens relatie tot het Rijk wordt niet verstevigd maar verstoord wanneer jonge krachten, die om de *Anschluss* roepen, van hun vaderland vervreemden. Van belang is niet dat een paar honderd of duizend waardevolle Vlamingen Rijksduitsers willen worden. Integendeel, zij moeten in eigen bodem wortel schieten om Vlaanderen innerlijk met Duitsland te doen vergroeien. Voor de Vlaamse SS kan maar dit parool gelden : « Niet uit Vlaanderen wèg, maar naar Vlaanderen toe. » *(Nicht heraus aus Flandern, sondern hinein in Flandern.)* ([201]) Zo de Vlaamse

---

konden zijn. De indruk die Daels, « het geweten van Vlaanderen » (BOEY, t.a.p.), door zijn optreden in het openbaar onvermijdelijk gewekt heeft — daar komt het toch op aan — valt moeilijk in overeenstemming te brengen met het hem thans toegedichte principiële antinazisme. Tussen geschiedschrijving en hagiografie gaapt een diepe kloof. Men bewijst een politiek geëngageerde persoonlijkheid als Daels een ondienst door zijn houding gedurende de bezetting te verlagen tot een deerniswekkend stukje politieke komedie. Daels en de waarheid hebben recht op een eerlijke, niet bevooroordeelde en genuanceerde beoordeling, gesteund op een minimum aan feitenkennis.

(198) Hiervóór, p. 52.

(199) In het hoofdartikel in *De SS-Man* van 6 september : *Van Algemene SS tot Reichs-SS*, had De Langhe o.m. geschreven : « De SS is geen verduitsingsinstrument. Wij behoeven geen verduitsing, wij zijn immers geboren Duitsers : Nederduitsers. En verhoogduitsen ware een verraad aan onze Duitse plicht, die hierin bestaat : met al de kracht van ons Vlaamse wezen onze Duitse mensheid tot bloei te brengen tot meerdere glorie van het Rijk en een vruchtbare tak te zijn van de stam. »

(200) In *De SS-Man* werd de term « flamingant » regelmatig als een schimpwoord gehanteerd.

(201) Op de Vlaams-Duitse Kultuurdagen te Brussel, eind augustus 1943, zou Berger, als voorzitter van de DeVlag, verklaren : *Wir werden Flandern heimholen* (*DeVlag*, VI, 2, september 1943, p. 57-58). Vgl. Reeders *Jahresbericht* van begin augustus 1941 : *Es geht ... hier nicht um die Gewinnung einzelner, noch dazu oft untoleranter Flamen zu Reichsdeutschen, sondern um die Seele Flanderns, also die Gewinnung seiner wertvollen Bevölkerungsteile zu dem Glauben an das Reich* (T-501, 104, 705).

SS door veel nationale Vlamingen met stijgend wantrouwen als een « Duitse instelling » wordt beschouwd, dan draagt zij er door haar optreden zelf schuld aan ([202]). De Belgicisten en de Engelse propaganda kunnen nu juichen om de oogst van de in Vlaanderen gezaaide tweedracht. De propaganda voor de *Anschluss* werkt positief voor Engeland ([203]).

Wat het VNV betreft schrok Reeder er niet voor terug zijn vroeger standpunt kort en bondig te bevestigen : de Belgicisten en de Engelsen wensen hartstochtelijk de verzwakking, ja zelfs het verdwijnen van het VNV. Reden genoeg om de vijand, hoe dan ook, niet in de kaart te spelen.(In het aktiviteitsverslag dat Reeder op 22 september, dat is vier dagen vóór zijn schrijven aan Berger, had afgesloten vindt men zijn standpunt aangaande het parallellisme van het Vlaamse belang in België met het Duitse belang — maar totaal anders dan Berger het zag — voortreffelijk geformuleerd ([204]). Nu de Vlamingen niet meer in het defensief gedrongen zijn tegen het verfransende België moeten zij ten aanval overgaan om de Belgische ruimte te veroveren. *Was hinsichtlich des belgischen Raumes für die Flamen richtig ist, muss für die geistige Gewinnung Flanderns zugunsten des Reiches gelten.*)

Berger reageerde voorzichtig maar duidelijk afwijzend. In tegenstelling tot zijn gewone slordige en vaak voor een deel leugenachtige brieven aan Himmler was zijn antwoord aan Reeder *(Lieber Kamerad Reeder !)* zo degelijk gesteld dat men betwijfelen kan of hij zelf de pen gehanteerd heeft ([205]). Natuurlijk had hij begrip voor de moeilijke taak van de *Militärverwaltungschef*. De spanning in Vlaanderen tussen nationalisme en « Grootgermaanse, resp. Grootduitse belijdenis », waarop Reeder zijn betoog gebouwd had, was hem niet vreemd. Uit zijn ervaringen opgedaan in de « Volksgermaanse ruimte » van Finland tot Zwitserland — het hem door de *Reichsführer-SS* toegewezen werkterrein — wist hij dat die spanning slechts een overgangsverschijnsel was op de weg van de Germaanse randstaten naar het Grootgermaanse Rijk. Het nieuwe Europa, dat van het bloed, zal gebouwd worden niet met nationalisten van de oude stempel die, bv. in Vlaanderen, vluchten in de Dietse gedachte en schuil gaan achter Rome, maar met de *Reichsunmittelbaren* die een opgaan

(202) Met welgevallen verwees Reeder hier in zijn TB naar het Vlaams Nationaal Zangfeest van enkele weken voordien (begin augustus 1941) te Brussel. Toen de Vrijwillige Arbeidsdienst voor Vlaanderen (die zoveel mogelijk « onzichtbaar door de Duitse Arbeidsdienst werd opgericht en verzorgd ») met zijn spaden op de Grote Markt verscheen en Vlaamse liederen zong, *wurde er als eine flämische Einrichtung von allen beteiligten Flamen als zu ihnen gehörig stürmisch begrüsst.* Ook de Vlaamse Wacht is voor de nationale Vlamingen een « Vlaamse inrichting » (T-501, 96, 705). De zinspeling op de Algemene SS-Vlaanderen « Duitse inrichting », is duidelijk.

(203) Reeder beweerde die inlichting te houden van een Duits *V-Mann* (vertrouwensman) in Engelse dienst (T-501, 96, 706). Of hij dat deed enkel om Berger te imponeren moet een open vraag blijven.

(204) TB 17 Reeder van 22 september 1941 over de periode 1 juni-1 september 1941 (T-501, 105, 62).

(205) Berger aan Reeder, 7 oktober 1941, *Geheime Kommandosache* (BAK, NS 19/1548).

in de Grootgermaanse gemeenschap met behoud van hun *Volkstum und Brauchtum* verkiezen boven het behoud van een eigen staat. Reeder mocht het echter nog eens nadrukkelijk vernemen : Berger hield zijn opdracht van de *Reichsführer* en deze handelde in volledige overeenstemming met de *Führer*, die onlangs nog opnieuw bevolen had *die Festigung und Betreuung der Flämischen SS mit aller Intensität in die Hand zu nehmen.* Op grond daarvan bevestigde Berger dat hij de richtlijnen, die bindend zijn voor de *Militärverwaltung*, eerbiedigen zou. Maar van een *Einigung* van het « Grootdietse en katolieke VNV » met de « Grootgermaanse SS » kon geen sprake zijn. Momenteel althans niet. Mocht het mogelijk blijken jonge elementen uit het VNV tot een andere mening te brengen *(umzustimmen)* ([206]) en « de kliek der advokaten uit te schakelen » (*die Clique der Rechtsanwälte* — versta : de leiding van het VNV), dan is een « eng samengaan », later, misschien niet uitgesloten.

Wellicht zal niemand dan Reeder met meer verbazing hebben vernomen dat *hij*, ten aanzien van Berger, die hersenspoeling van vrijwilligers uit de gelederen van het VNV en die feitelijke uitschakeling van de VNV-leiding aanvaard had (« mondeling » wel te verstaan) als gemeenschappelijk overeengekomen richtlijnen ([207]). Of misschien toch : een jaar ervaring zal voor Reeder wellicht voldoende geweest zijn om te beseffen welk een gevaarlijk onbetrouwbaar man Berger in de diskussie was omdat hij het meesterlijk verstond, iemand woorden in de mond te leggen die niet of anders uitgesproken werden ([208]).

Slechts over één kwestie, maar dan elk om eigen redenen, waren Berger en Reeder het in september 1941 grondig met elkaar eens : de noodzaak, een einde te maken aan openbare diskussies over een Grootnederlandse staat. Het verdient opmerking dat de hernieuwde propaganda van het VNV voor een politiek Dietsland sedert het voorjaar 1941 gelijke tred had gehouden met de propaganda van de Algemene SS-Vlaanderen voor de *Anschluss* ([209]). (Wij staan hier aan het begin van een ontwikkeling die, zoals in Nederland, van Diets een klaarblijkelijk anti-Duits begrip zal maken.) Op 18 september vaardigde Reeder een beschikking uit over Diets en Duits. Hij had daarvoor niet op de komst van Berger gewacht ([210]). Hij ging zelfs verder dan Berger het voor de SS-politiek

(206) Berger zinspeelt hier op een niet nader bekende hersenspoeling van leden van de Zwarte Brigade in het vooropleidingskamp van Germaanse vrijwilligers voor de *Waffen-SS* te Sennheim (Elzas).

(207) *Ich wiederhole nochmals die zwischen uns in Antwerpen mündlichen vereinbarten Richtlinien...*, aldus het slot van Bergers brief aan Reeder, 7 oktober 1941 (BAK, NS 19/1548).

(208) De kritische studie van Bergers brieven aan Himmler bewijst dat de chef van het *SS-Hauptamt*, wanneer het in zijn kraam paste, de grens niet kende tussen waarheid, fantazie, halve waarheid en grove leugen.

(209) TB 17 Reeder, 22 september 1941, over de periode 1 juni-1 september 1941 (T-501, 105, 60).

(210) Tekst van Reeders beschikking in T-501, 106, 64-66. Interessant voor de richting van de *Flamenpolitik* van de bezettingsadministratie is een van de overwegingen der beschikking : *Einerseits kann die Bindung Flanderns an Deutschland nicht dadurch verstärkt werden, dass*

wensen kon : de verordening verbood niet alleen openbare diskussies over een politiek Dietsland (« over een Grootnederlandse staat mag *überhaupt* niet gesproken worden ») maar ook die over de verduitsing *(Eindeutschung)* van Vlaanderen en zijn inschakeling *(Eingliederung)* in het Rijk ([211]). Zelfs in diskussies die enkel de kultuur en het *Volkstum* raakten was Diets « ongewenst en te verhinderen » wanneer Diets en Duits als tegengestelde begrippen gebruikt worden. Geen bezwaar tegen het woord Diets indien daarmee alleen bedoeld was het vaststellen van de taal- en de gedeeltelijke kultuureenheid der Nederlanden, in 't bijzonder van eigen aard tegen het Romanendom ([212]).

In weerwil van zijn herhaalde schriftelijk bevestigde belofte aan Reeder, de voorschriften die voor het bezettingsbestuur bindend waren te eerbiedigen, ging Berger zijn gang. Hoe hij dacht over de « vijand » (het VNV) wiens medewerking Reeder onmisbaar achtte, schreef hij drie weken later, eind oktober, in de hem eigen ongezouten taal aan Himmler ([213]). Hij was toen pas tot voorzitter van de DeVlag aangesteld en was in het bezit van een uitvoerig verslag over een onderhoud van Reeder met Borms, Leemans en Romsee, in welk dokument hij het standpunt van de *Militärverwaltungschef* en van het VNV andermaal ontwikkeld vond ([214]). Voor Berger was de deur nu niet meer voorlopig maar definitief dicht. De vertegenwoordigers van het « zogenaamde *Flamentum* », viel hij uit, hebben de « grote tijd » waarin zij leven nog niet begrepen. Ze klampen zich krampachtig vast aan hun « liberalistisch denken », zijn « onoprecht en leugenachtig », « advokaten » die met hun « knepen en verdraaiingen » een nieuwe tijd proberen tegen te houden ([215]).

---

man das flämische Volk ohne weiteres zum Deutschtum rechnet. Andererseits besteht die Gefahr, dass sich die « dietschen Kreise » bei einer weiteren Verschärfung des Meinungsstreites in eine grundsätzliche Ablehnung gegenüber allem Deutschen hineinsteigern. Beides würde das sich weithin auf dem Wege des Unbewussten vollziehende Hineinwachsen Flanderns in die grossgermanische Volksgemeinschaft hemmen und gefährden.

(211) Uit niets blijkt echter dat het weekblad *De SS-Man* zich aan dat voorschrift hield en wegens niet-naleving berispt of gestraft werd. De Dietse propaganda werd het wel.

(212) Op 20 oktober 1941 kwam de kwestie ter sprake op een der vergaderingen van diensthoofden en enkele kaderleden van het VNV onder voorzitterschap van E. Delvo. In het verslag leest men onder rubriek « Oriëntatie en taktiek der Beweging » : « In geen geval mag nog in het openbaar gesproken of geschreven worden over de Dietse staat. Het geldt hier een bevel van de Leider. » Op 7 november 1941 maakte A. Derbecourt, redaktiesekretaris van het VNV-weekblad *De Nationaalsocialist*, er zijn beklag over dat de censuur van de *Oberfeldkommandantur* Gent het « quasi onmogelijk » maakt « een Diets-nationale politiek te voeren » (NCWO II, VNV, V, 21).

(213) Berger aan Himmler, 29 oktober 1941 (BAK, NS 19/1547).

(214) *Niederschrift über die Besprechung des Militärverwaltungschefs Reeder mit Dr. Borms und den Generalsekretären Dr. Leemans und Dr. Romsee am 11.10.41* (BAK, NS 19/1547). Aan de bespreking namen ook deel de *Militärverwaltungsvizechef* von Craushaar en twee rechtstreekse medewerkers van Reeder, *Kriegsverwaltungsrat* Heym en *Kriegsverwaltungsassessor* Vietor. Berger kwam in het bezit van het verslag door Kammerhofer, die ambtshalve via Reeder een afschrift had ontvangen.

(215) Uit het verslag over de bespreking Reeder-Borms-Leemans-Romsee had Berger het besluit getrokken : 1. *Dass die Vertreter des sogenannten « Flamentums » ... die grosse Zeit noch nicht erkannt haben, aus ihrem liberalistischen Denken nicht herausgekommen sind, ja sich krampfhaft bemühen, nicht aus ihm herauszukommen.* 2. *Dass diese Männer unwahr und verlogen sind, « Rechtsanwälte » und mit Kniffen und Verdrehungen eine neue Zeit zurückhalten wollen.*

De Vlaamse SS is voor hen « de meest geduchte vijand ». « Ook een waardering ! » juichte hij. Bij de tekst van zijn eerste toespraak als voorzitter van de DeVlag ([216]) schreef Berger voor Himmler de volgende kommentaar : « Ik hoop, door middel van de De Vlag, in samenwerking met de SS [Vlaanderen], de ons vijandige krachten langzaam maar zeker uit te schakelen. » ([217]) Enkele dagen tevoren, beweert hij tenminste in een brief aan Himmler ([218]), had hij De Clercq, die met Delvo op inspektie was geweest bij het Vlaams Legioen in Polen, belet Himmler te bereiken. Zelf had hij geweigerd De Clercq in Berlijn te ontvangen, om hem duidelijk te maken « dat zijn scheve toeren mij geenszins imponeren ».

In het krachtenstelsel waarbinnen de strijd om de kontrole over de politieke kollaboratie in Vlaanderen zich afspeelt had zich dus najaar 1941 een belangrijke verschuiving voltrokken. Eind augustus hoopte Berger nog op de SS-Vlaanderen in samenwerking met de DeVlag. Twee maanden later rekent hij op de DeVlag, met de SS-Vlaanderen nog slechts als bondgenoot, om de feitelijke monopoliepositie van het VNV te breken en meteen de politieke invloed, zoniet het gezag, van het bezettingsbestuur aan te tasten. Want de vijand die volgens Berger « uitgeschakeld » moest worden was zowel het VNV als diens beschermheer. Zonder vooruit te lopen op het besluit van het onderzoek heeft het zin, nu reeds te onderstrepen dat de hier bedoelde uitschakeling van de *Militärverwaltung* niet noodzakelijk haar verdwijnen betekende door het vestigen van een *Zivilverwaltung*. Himmler zou vrede genomen hebben — dat zal nog ten overvloede blijken — met de benoeming van een HSSPF naast en tegen de *Militärverwaltungschef*. Een « regionale Himmler » zou inderdaad voldoende geweest zijn om het bezettingsbestuur op het terrein van de politie en de politiek tot een « lege doos » te herleiden.

8. Terugblik : De DeVlag tot augustus 1941

Toen de chef van het *SS-Hauptamt* eind oktober 1941 zijn uitschakelingsbeleid ontwierp was de spanning tussen zijn jonge beschermeling, de DeVlag, en de traditionele dito van het bezettingsbestuur, het VNV, voor niet-ingewijden al geen geheim meer. Tot tweemaal toe had het VNV in het openbaar zijn volgelingen gewaarschuwd voor de richting die de DeVlag uitging. Hoe was het zover gekomen ?

Andermaal zij de lezer eraan herinnerd dat wij geen geschiedenis schrijven van de politieke kollaboratie in Vlaanderen. Evenmin dus van

(216) BAK, NS 19/1547. De tekst van Bergers toespraak verscheen in het tijdschrift *De Vlag*, januari 1942, p. 263-266, onder de kop *Flandern und das Reich*.

(217) Als noot 213.

(218) Berger aan Heydrich, 5 november 1941 (IfZM, NO 1873). *Schräge Touren, Schräger Vogel* zijn uitdrukkingen die herhaaldelijk in Bergers beperkte woordenschat voorkomen.

het VNV en de DeVlag. Wat hier volgt is een schets van het konflikt tussen de twee rivalizerende organizaties voor zover het uiting en begeleiding is van het fundamentele konflikt tussen de *Militärverwaltung* te Brussel en de hoogste SS-leiding over de te voeren *Volkstumspolitik*. In stijgende mate en in steeds scherpere vormen zal het de interne politieke geschiedenis van de bezetting beheersen tot de benoeming, in augustus 1944, van een HSSPF te Brussel. Voor de betrokken partijen ging het erom te weten welke richting de politieke kollaboratie uit zou gaan en wat het politieke lot van België na de verwachte overwinning zou zijn.

De formele stichting van de *Deutsch-Vlämische Arbeitsgemeinschaft* (DeVlag) gaat terug tot 1936 ([219]). Zij was het werk van een groep Duitse (hoofdzakelijk Rijnlandse) en Vlaamse professoren en studenten. Van Vlaamse zijde kwam de belangstelling schier uitsluitend van de universiteit Leuven. De organizatie van kulturele en wetenschappelijke betrekkingen tussen Duitsland en Vlaanderen was het erkende doel. Van wie eigenlijk het initiatief uitging, in welke omstandigheden het genomen werd en in werkelijkheid waaróm, zou een nader onderzoek verdienen ([220]). In Vlaanderen speelde de aktieve, verstandelijk en oratorisch begaafde germanist dr. Jef Van de Wiele een vooraanstaande rol. De Duitse hoogleraar Franz Petri, een van de medestichters van de DeVlag, noemt hem « de stuwende en de organizatorische kracht ». Van de Wiele was het die het door hem in 1934 gestichte tijdschrift van de Leuvense germanisten en oud-germanisten *Germania* twee jaar later omvormde tot een tweetalig « ruimer en wetenschappelijk kultureel tijdschrift *DeVlag* ». Zijn niet minder aktieve tegenhanger in Duitsland was dr. Rolf Wilkening, toen leider van de *Aussenstelle* West (Keulen) van de *Reichsstudentenführung*. Wij zullen hem als de motor van de DeVlag in het bezette België terugvinden. Naar buiten toe bestond de aktiviteit van de arbeidsgemeenschap in de « uitwisseling van professoren en studenten, bezoeken, vergaderingen en reizen », jaarlijkse kultuurdagen in beurtelings een Vlaamse en een Duitse stad ([221]). Het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog in september 1939 maakte voorlopig een einde aan de aktiviteit van een organizatie die « slechts een kleine, overwegend akademische kring » interesseerde ([222]). Reeds een jaar voordien was besloten het tijdschrift niet meer uit te geven.

---

(219) Voor het ontstaan en de vooroorlogse aktiviteit van de DeVlag volgen wij Fr. Petri, *Vlaams-Duitse Arbeidsgemeenschap (DeVlag)* in *Encyclopedie van de Vlaamse Beweging*, II, p. 1827-1828. Zie nog van dezelfde schrijver het reeds vermelde (noot 14) artikel : *Duitsland-Vlaanderen, 6, Tussen de twee wereldoorlogen*, in *Encyclopedie*, I, p. 450-452.

(220) Aan de Rijksuniversiteit Gent bereidt Linda Meir, onder leiding van prof. dr. H. Balthazar, een licenciaatsverhandeling voor over de DeVlag van haar stichting tot september 1939.

(221) In zijn artikel Duitsland-Vlaanderen (zie noot 219) heeft Petri het over « Duits-Nederlandse » kultuurdagen (*Encyclopedie*, II, p. 451). Wij menen dat die term nooit gebruikt werd : de kultuurdagen waren steeds, vóór en tijdens de oorlog, Duits-Vlaams of Vlaams-Duits.

(222) Volgens Van de Wiele telde de DeVlag vóór 10 mei 1940 460 leden in Vlaanderen, ongeveer 200 in Duitsland (Pv. Van de Wiele 2 september 1946. Eigen verzameling dokumenten). « Alles bijeen », schrijft hij in *DeVlag* (september 1941, p. 53), « waren het drie à vierhonderd man. »

Terloops mag de vraag gesteld worden of van Duitse zijde door het stichten van DeVlag geen ideologische beïnvloeding beoogd werd. Het is haast ondenkbaar dat in de buitenlandse kultuurpolitiek van het nationaalsocialistische Duitsland (net als in die van de grote mogendheden in onze dagen) de normale politieke bijbedoeling afwezig geweest zou zijn. Ook deze kwestie moet voorwerp blijven van nader wetenschappelijk onderzoek. Petri noteert dat de vooroorlogse aktiviteit van de DeVlag, waarvan hij gedeeltelijk afstand neemt, zich « zienderogen in de nationaalsocialistische richting ontwikkelde » ([223]). Belangrijk is intussen vast te stellen dat de kulturele betrekkingen tussen Vlaanderen en Duitsland niet ontsnapten aan de kontrole, zij het een onrechtstreekse, van het Derde Rijk. « Aanknopingspunt » - een door Petri gelukkig gekozen term - was de reeds genoemde *Aussenstelle West* van de *Reichsstudentenführung*, « het rijks-pendant van de *Nationalsozialistische Deutsche Studentenbund* (NSD) » ([224]). Is het louter toeval dat men na 28 mei 1940 talrijke Duitse leden van de DeVlag, akademici, in de *Militärverwaltung* te Brussel aantreft in funkties die rechtstreeks verband houden met de *Volkstumspolitik* ?

De Duitse overwinning in het Westen schiep grote mogelijkheden en betekende aldus het begin van een « heel nieuwe periode » in de ontwikkeling van de DeVlag. Reeds eind juni 1940 moest Reeder het hoofd bieden aan een poging tot *Hineinregieren* op het gebied van de kultuurpolitiek toen Van de Wiele, gesteund door Wilkening en de *Propaganda Abteilung Belgien*, toelating vroeg om de aktiviteit van de DeVlag te hervatten en het gelijknamige tijdschrift opnieuw te publiceren ([225]). Reeder weigerde. Van de Wiele en Wilkening stelden de *Militärverwaltungschef* voor een « voldongen feit » ([226]). Om die reden verscheen het tijdschrift in augustus 1940 uitzonderlijk zonder Duitse bijdragen ([227]). « Reeder », aldus

---

(223) In zijn in noot 221 vermeld artikel geeft Petri de indruk de « politieke bijbedoelingen » te ontkennen « voor zover [die aktiviteiten van de DeVlag] van de studenten uitgingen » (*Encyclopedie*, II, p. 451). Zouden de betrokken Duitse instanties van de geboden kans geen gebruik hebben *willen* maken ? In hetzelfde artikel schrijft Petri (p. 452) dat na de machtsovername in Duitsland « oude vrienden van de Duits-Vlaamse samenwerking zich terugtrokken, terwijl anderen, die zich door de nieuwe ideeën lieten vangen, zich naar voren drongen ». Interessant zou het zijn te vernemen wie er meehielp aan dit « vangen » voor « de nieuwe politieke heilsleer » en vooral wie zich toen daartegen verzette en hoe.

(224) « Deze organisatie [de NSD] is een *Gliederung* van de partij. Men behoeft blijkbaar geen lid te zijn van de NSDAP om lid van de NSD te zijn. De verhouding *Reichsjugendführung*-NSD is er een van praktische personele unie, net zoals bij *Reichsjugendführung-Hitlerjugend*. Het bekende systeem. » (Mededeling van dr. in 't Veld, RVOA.)

(225) De aanvraag van Van de Wiele dateert van 24 juni 1940 (Brief van Petri aan de schrijver, 20 december 1975. Prof. dr. em. Petri wordt hierbij dank gezegd voor de verstrekte inlichtingen bij zijn artikel over de DeVlag in de *Encyclopedie van de Vlaamse Beweging*).

(226) Pv. Van de Wiele 12 maart 1947 (Eigen verzameling dokumenten).

(227) Als vorige noot. Op 1 augustus schreef Wilkening aan zijn vriend Van de Wiele dat er, anders dan voorgenomen, geen Duitse bijdragen in het eerstvolgende nummer zouden verschijnen. Door een mededeling van de redaktie, in dit geval Van de Wiele, moest het de lezers diets gemaakt worden *dass die deutschen Mitarbeiter wegen der Postschwierigkeiten nich erreicht werden konnten usw. Die flämischen Artikel erscheinen sofort. Die Gründe hierfür muss ich Dir später mitteilen* (NCWO II, DeVlag, IV, 21). Men weet niet welke redenen Wilkening hier bedoelde. Drong hij aan op haast omdat hij zo spoedig mogelijk de *Militärverwaltung* voor het voldongen feit wilde plaatsen ?

Petri, « verloor het pleit. » ([228])

Bij gebrek aan andere bronnen over de achtergrond van deze in elk geval zonderlinge gebeurtenis citeren wij het getuigenis van Petri zelf die, als referent voor kultuur in de *Militärverwaltung* te Brussel, rechtstreeks bij de kwestie betrokken was. « Op aandringen van Franz Petri verzette *Militärverwaltungschef* Reeder zich tegen de hervatting van de aktie ; hij zag immers het gevaar van een onkontroleerbare nevenregering in Vlaanderen, maar vond daarvoor geen gehoor bij de partij-instanties, de SS en het propagandaministerie, die onder de invloed stonden van de vroegere kopstukken van de aktie, inzonderheid van de voormalige studenten. » ([229]) Van deze laatsten was Wilkening ongetwijfeld de gangmaker. Onbeantwoord moet de vraag blijven waarom de *Militärverwaltungschef* het « eigenmachtige optreden van Wilkening en Van de Wiele heeft geslikt » ([230]). De Vlaming was een inwoner van het bezette België die hij tot gehoorzaamheid had kunnen dwingen. De Duitser, in funktie bij de *Propaganda Abteilung*, was Reeder formeel ondergeschikt ([231]). Wenste deze laatste geen moeilijkheden op een front dat momenteel nog van sekundair belang was ? Niemand kon toen inderdaad voorzien wat er uit de DeVlag politiek zou groeien ([232]). Een gevaarlijker front tegen de *Militärverwaltung* was enkele dagen voordien (eind juli) ontstaan toen Reeder de infiltratie van zijn ambtsgebied door de SS over de Sipo-SD had moeten aanvaarden ([233]). Hij wist niet dat er nog een derde zou volgen in oktober door de oprichting van de Algemene SS-Vlaanderen ([234]). Overigens betekende de houding van Van de Wiele in de zomer van 1940 nog niet dat hij zich vijandig opstelde tegen het VNV. In juni had hij het zg. « Gentse manifest », met uitgesproken Dietse strekking, helpen verspreiden. (« Het ogenblik is gekomen [voor] de eenheid van de Nederlandse taal en kultuur in Noord en Zuid en de vrije ontwikkeling ervan door de staatkundige hereniging der Neder-

---

(228) Petri, *DeVlag* in *Encyclopedie*, II, p. 1827. Petri meent niet dat de voorgeschiedenis van het hervatten der aktiviteit van de DeVlag beschouwd mag worden als een *Machtkampf zwischen Reeder persönlich und den hinter der DeVlag stehenden Kräfte... bei denen Reeder unterlegen sei* (Brief van Petri aan de schrijver, 20 december 1975). Ambtelijk had Reeder het pleit verloren. Daar komt het op aan.

(229) *Encyclopedie*, II, p. 1827.

(230) De twee termen (*Eigenmächtigkeit* en *hingenommen*) ontlenen wij aan de brief van Petri van 20 december 1975 (zie noot 225).

(231) De *Propaganda Abteilung Belgien* was zowel het Berlijnse ministerie van propaganda als de bezettingsadministratie in Brussel ondergeschikt. Deze laatste was derhalve bevoegd de *Propaganda Abteilung* dienstvoorschriften te geven (zie nader noot 241). Ze werden echter niet altijd nageleefd. Over de spanning tussen Goebbels' ministerie en de *Militärverwaltung* enkele aanduidingen in E. De Bens, *De Belgische dagbladpers onder Duitse censuur 1940-1944*, Antwerpen, 1973, p. 72 e.v. Op p. 77 vindt men het treffende woord van Petri : *Die Propaganda Abteilung war der Militärverwaltung unterstellt aber zweiherzig.*

(232) Vgl. in deze zin Petri in zijn brief van 20 december 1975 aan de schrijver : wij waren ons *zu dieser Zeit der möglichen Gefahr der DeVlag für die von uns angestrebte Politik ... zunächst nur gefühlmässig bewusst, ohne die späteren Konsequenzen bereits klar vorauszusehen.*

(233) Vgl. het eerste deel van deze studie in *Bijdragen*, 3, oktober 1974, p. 27 e.v.

(234) Hiervóór, p. 18.

landen. ») ([234a]) Om de Nieuwe Volksbeweging, eigenlijk een verruiming van het VNV, te steunen trad hij eind augustus als spreker op te Leuven naast Elias en Delvo en in aanwezigheid van De Clercq ([234b]). Het zou interessant zijn te vernemen wanneer en waarom Van de Wiele zich innerlijk tegen het VNV gekeerd heeft en het als een vijand bekampt ([234c]).

Uiterlijk bleef de eerste schermutseling tussen het bezettingsbestuur en de DeVlag zonder schadelijke gevolgen voor de twee partijen. Het referaat *Kultur* van de *Militärverwaltung* steunde de kandidatuur van Van de Wiele voor de funktie van sekretaris van de pas hervormde Vlaamse kultuurraad (eind november) en was gedurende enkele maanden niet afkerig van samenwerking met de DeVlag ([235]). Indien de *Militärverwaltung* gehoopt had Van de Wiele aldus op een voor haar veilig spoor te schuiven, dan kwam zij bedrogen uit ([236]).

Gesteund door de *Propaganda Abteilung Belgien* ([237]) hervatte de DeVlag dus, tegen de zin van Reeder, in het najaar van 1940 haar kulturele aktiviteit in Vlaanderen. In talrijke steden en gemeenten stichtte zij cellen waarvan de leden in grote meerderheid VNV'ers waren. Of dit aanleunen bij het VNV evenwel overwogen taktiek was van de DeVlag, kan niet worden uitgemaakt. Zeker is dat De Clerq het wachtwoord gaf — waarmee echter niet iedereen in de VNV-leiding het eens was — bij de nieuweling aan de sluiten en er sleutelposities te bezetten ([238]).

(234a) Het gaat hier om het reeds hiervóór, p. 15, door een groep om F. Daels verspreide manifest waarvan het bezettingsbestuur de publikatie verbood omdat het « Diets » was. Het manifest werd ter ondertekening voorgelegd aan « de breedst mogelijke lagen [van de Vlaamse] intellektuëlen en voornamelijk aan de ondertekenaars van het neutraliteitsmanifest » (vgl. J. Gerard - Libois - J. Gotovitch, *L'An 40. La Belgique occupée*, Brussel, 1971, p. 42-43). Voor de provincie Antwerpen werd het ondertekende stuk verwacht op het adres van J. Van de Wiele, Deurne (Eigen verzameling dokumenten).

(234b) *Volk en Staat*, 20 augustus 1940.

(234c) Gedurende de instruktie van zijn proces verklaarde Van de Wiele dat hij zich pas « na overwinning van veel innerlijke tegenzin bij de feitelijke toestand had neergelegd » toen het VNV, in november 1940, door het bezettingsbestuur als de « enige partij » werd toegelaten (Pv. Van de Wiele 1 juni 1946. Eigen verzameling dokumenten).

(235) Brief Petri aan de schrijver, 20 december 1975.

(236) In de zomer van 1941 riep Reeder de *Propaganda Abteilung* scherp tot de orde wegens het herhaalde overschrijden van haar bevoegdheid. Hij verweet haar o.m. *in direkter Verhandlung mit dem flämischen Kulturrat und insbesondere mit dem Sekretär des Rates, Dr. Van de Wiele*, de organizatie van kultuurkamers naar Duits voorbeeld voor de bereiden — en wel in weerwil van het verzet van de *Militärverwaltung* (Mededeling van Petri aan de schrijver, 8 februari 1976).

(237) « Het centraal bureau (van de DeVlag) bevond zich op de Regentlaan 23 te Brussel, waar ons door de *Propaganda Abteilung* (Wilkening) enkele bureaus ter beschikking waren gesteld. » (Pv. Van de Wiele 7 juni 1946. Eigen verzameling dokumenten.) Nog begin 1942 betuigde Van de Wiele rijksminister Goebbels zijn dank voor de erkenning en ondersteuning in het volbrengen van de *volkspolitische Aufgabe* der DeVlag (*DeVlag*, januari 1942).

(238) Pv. A. Mermans, hoofdredakteur van *Volk en Staat*, uitgave B, en van E. Lehembre, tot september 1943 leider van de Nationaalsocialistische Jeugd Vlaanderen, 28 mei 1946 (Eigen verzameling dokumenten). Elias was het niet eens met de taktiek van De Clercq (Pv. Elias 26 februari 1947. Eigen verzameling dokumenten). In zijn schrijven aan Reeder van 7 mei 1943 herinnerde Elias aan het feit « dat de feestvoorstellingen die in den beginne door de DeVlag waren gegeven het aangenaam rendez-vous waren van al wie in Vlaanderen duitsvriendelijk was. Het was de tijd toen de Leider van het VNV aan al de afdelingen en aan de leden van het VNV de opdracht gaf met alle macht de manifestaties der DeVlag te ondersteunen. Langzaam kwam het wantrouwen » (Eigen verzameling dokumenten).

Reeds in het voorjaar van 1941 begonnen de ernstige spanningen tussen de DeVlag en de *Militärverwaltung* die ononderbroken tot 1944 zouden duren. Oorzaak waren de talrijke manifestaties (*Veranstaltungen*) door de DeVlag in enge samenwerking met de *Propaganda Abteilung* georganizeerd, maar met opvallend voorbijgaan, geheel of gedeeltelijk, van het bezettingsbestuur ([239]). Ambtshalve informeerde Petri zijn hiërarchische overheid, *Militärverwaltungschef* Reeder, die opdracht gaf, eerst in juli, vervolgens eind september 1941, maatregelen te ontwerpen met het oog op een doeltreffende kontrole. Men kent zijn standpunt : als verantwoordelijk gezagdrager wenste hij in zijn ambtsgebied geen « onwettelijke nevenregering die haar invloed, via de DeVlag, zou laten gelden ». Ofschoon Reeder hier in de eerste plaats de kultuurpolitieke arbeid van de DeVlag bedoelde, kon hij niet blind zijn voor de zuiver politieke bijbedoeling die erachter stak. Hij wist dat er sedert enkele maanden iets gebeurd was dat door de geschiedschrijver terecht als een « belangrijke mijlpaal in de ontwikkeling van de DeVlag van een kulturele vereniging naar een politieke beweging » mag worden beschouwd ([240]). In mei had Wilkening, weer zonder voorkennis van Reeder wie hij ambtelijk verantwoording verschuldigd was ([241]), in Berlijn geheime besprekingen gevoerd met vertegenwoordigers van de SS (op welk niveau is onbekend). Zij hadden tot het resultaat geleid dat de DeVlag ondergeschikt gemaakt werd aan SS ([242]). Weliswaar liep Wilkening een berisping op van Reeder en werd de *Propaganda Abteilung* (nog eens) ingescherpt dat de *Volkstumspolitik* niet haar domein was ([243]). Het mocht niet baten. Het vervolg van het verhaal bewijst dat de DeVlag en de Duitse diensten die haar steunden zich weinig gestoord hebben aan de waarschuwingen van de *Militärverwaltungschef*. Zolang de *Propaganda Abteilung* de aktiviteit

---

(239) Brief Petri aan de schrijver, 20 december 1975.

(240) PETRI, *Encyclopedie*, II, p. 1827.

(241) In januari 1941 had de *Militärverwaltung* de ambtelijke ondergeschiktheid van de *Propaganda Abteilung* nog eens vastgelegd. Voor taken van militaire aard ontvangt zij haar instrukties van de chef van de *Kommandostab*, « voor alle taken die de politieke leiding of administratie van het land betreffen » van de *Militärverwaltungschef*. *Berichterstattung an höhere Dienststellen* (bv. aan het ministerie van volksvoorlichting en propaganda) *darf nur nach Vorlage an den Chef des Kommandostabes, bzw. Verwaltungsstabes erfolgen* (TB 13 over januari 1941, van 2 februari 1941. T-501, 103, 970.)

(242) Als noot 240.

(243) Brief Petri aan de schrijver, 20 december 1975. Prof. Petri was zo vriendelijk ons inzage te verlenen van de ontwerp-instruktie voor de *Propaganda Abteilung* die hij in juli 1941, in opdracht van Reeder, redigeerde. *Besonders schwerwiegend*, leest men, zijn de overtredingen betreffende de « kulturele » betrekkingen tussen Vlaanderen en Duitsland : *So hat Sonderführer Dr. Wilkening in seiner Eigenschaft als deutscher Leiter der DeVlag [in Flandern] vor einigen Wochen in Berlin weitreichende Abmachungen über die zukünftige Gestaltung der kulturellen Beziehungen zwischen Flandern und dem Reich getroffen ohne dass die Militärverwaltung davon verständigt oder auch nur nachher offiziell unterrichtet worden wäre... Ich bin nicht gewillt, dieses Verhalten der Propaganda Abteilung länger zu dulden und zu gestatten, dass die volks- und kulturpolitische Gesamtlinie der Militärverwaltung durch selbständige Aktionen in wichtigen Punkten gefährdet wird ... Ueber die von Sonderführer Wilkening in Berlin geführten Besprechungen ist noch nachträglich zu berichten.* Volgens prof. Petri is het verslag van Wilkening aan Reeder verloren gegaan. Vgl. het schrijven van Reeder, in wat minder scherpe bewoordingen, aan de kommandeur der *Propaganda Abteilung*, 29 augustus 1941 (T-501, 96, 722-723).

van de DeVlag steunde en stuwde was zij op het gebied van de kulturele en *Volkstumspropaganda* de *schwierigste Kontrahent* van de bezettingsadministratie ([244]). Toen Berger, chef van het *SS-Hauptamt*, als voorzitter van de DeVlag die beschermende (feitelijk leidende) taak in november 1941 op zich kon nemen, stond Reeder totaal machteloos. Want indien de *Propaganda Abteilung* nog formeel de *Militärverwaltungschef* ondergeschikt was, op Berger had hij ambtelijk ook schijnbaar geen greep.

Wie thans met de wetenschap van Wilkenings besprekingen van mei 1941 het augustusnummer van het tijdschrift *DeVlag* doorbladert, wordt veel duidelijk. Het was geen toeval dat er een bijdrage in verscheen onder de grote kop *Uitbouw van de « DeVlag »*. Van de Wiele, aldus de kommentaar van de algemeen sekretaris J. Henskens, heeft « in nauwe voeling met de Rijksduitse leiding en met eigen referenten, nauwkeurig het tempo weten te regelen van onze aktie ... Hij heeft het plan onzer opgaaf duidelijk voorgetekend door het licht te werpen op nieuwe gezichteinders en door de aandacht te vestigen op gemakkelijk vergeten doelwitten » ([245]). Waarin de taak van de DeVlag voortaan zou bestaan maakte Van de Wiele duidelijk in hetzelfde nummer toen hij schreef « dat al wie zich in Vlaanderen bereid verklaart ... het nationaalsocialisme tot het zijne te maken, welkom zal zijn binnen het blok der gelederen » van de DeVlag, die ernaar streeft de nieuwe orde politieke gestalte te geven in het « Grootgermaanse Rijk der Duitse Natie » ([246]). Dat hij toen al niet meer wenste zich schijnbaar tot kultuur te beperken maar het ogenblik gekomen achtte te verkondigen dat hij zich ook politiek tot de massa zou richten en bij de bezetter als mededinger zou optreden van het (niet genoemde) VNV, blijkt nog duidelijker uit het artikel dat enkele dagen later verscheen in (o ironie !) *De Nationaalsocialist*, « orgaan van het VNV » : de taak van de DeVlag, betoogde hij, is « alles omvattend » en « totalitair ». « Wij hebben onze organizatie bewust tot propagandamachine uitgebouwd » om de grote massa te winnen « evengoed voor het begrijpen en aanvaarden der beperkingen allerhande ... als voor de zaak van het Rijk en Vlaanderen » ([247]).

De lezer zal het zich herinneren : op 27 augustus schreef Berger aan Himmler dat een aktivering van de DeVlag de arbeid van de SS zou bevorderen. Zij is *eindeutig grossdeutsch, wenn auch zurückhaltend* ([248]). Men mag veronderstellen dat hij met kennis van zaken schreef.

---

(244) Brief Petri aan de schrijver, 8 februari 1976.

(245) *DeVlag*, augustus 1941, p. 28. In juni 1941 moet de centrale van de DeVlag in Berlijn een belangrijke reorganizatie hebben ondergaan waarvan men de weerslag vindt in het hier vermelde artikel over de « uitbouw van de DeVlag ». Het rondschrijven nr. 1 van de gereorganizeerde arbeidsgemeenschap in Duitsland dateert van 1 juli 1941 (NCWO II, DeVlag, III, 39). De *neugeformte Deutsch-Vlämische Arbeitsgemeinschaft* komt ter sprake in TB 18 over de periode 1 september - 1 december 1941 van 21 december 1941 (T-501, 105, 264).

(246) Van De Wiele, *Zo ging een jaar*, in *DeVlag*, augustus 1941, p. 1-3.

(247) Van De Wiele, *De Vlaams-Duitse Arbeidsgemeenschap*, in *De Nationaalsocialist*, 30 augustus 1941. Het stuk verscheen ook in *DeVlag* van september 1941.

(248) Hiervóór, p. 50.

Het VNV kon niet onverschillig blijven voor de in de breedte uitdijende aktiviteiten van de DeVlag op gebieden waar het tot dan toe geen ernstige mededinger had ontmoet. Daarom wortelt het bittere konflikt tussen de twee kollaborerende organizaties niet enkel in een principiële politieke tegenstelling maar ook, voor een deel, in de mededinging kortweg. Met de DeVlag was het VNV het eens (men herleze de redevoeringen van De Clercq van november-december 1940) over het vertrouwen in de Führer wat de politieke toekomst van Vlaanderen aangaat, de vestiging van een nationaalsocialistische orde, de noodzakelijkheid van de kollaboratie met de toekomstige overwinnaar ([249]) - maar het wenste zijn eertsgeboorterecht niet met een nieuweling te delen. Het had met sukses, dankzij de hulp van Reeder *na* de nieuwe koers, zijn feitelijke monopoliepositie tegen de Algemene SS-Vlaanderen kunnen handhaven. Het was niet geneigd op een gebied dat het als het zijne beschouwde, de poging tot mededinging van een tweede indringer te aanvaarden. Die begrijpelijke verdedigingsreflex zou al voldoende geweest zijn om de geest van felle konkurrentie mettertijd in vijandschap te doen omslaan. De principiële tegenstelling over het politieke lot van Vlaanderen — dat men nochtans in het VNV-kamp besefte niet te kunnen beïnvloeden — was echter zo sterk dat zij het proces van mededinging naar vijandschap niet eens verhaast heeft. De vijandschap was er onmiddellijk zodra de DeVlag onbewimpeld te kennen gaf dat zij het terrein van de politiek betrad en stellingen verdedigde in betrekking tot de politieke toekomst van Vlaanderen die het VNV onaanvaardbaar achtte. De principieel afwijzende houding ten opzichte van de DeVlag steunde op dezelfde gronden als in december 1940 ten aanzien van de Algemene SS-Vlaanderen. Vandaar dat het konflikt zich toespitste in de interpretatie door het VNV van de zg. Rijksgedachte : voor een Germaanse statenbond onder leiding van Duitsland met interne zelfstandigheid voor de lidstaten ter vrijwaring van hun volksbestaan, tegen een politieke *Anschluss* onder de vorm van een rijksgouw met de onvermijdelijk geachte verduitsing. De principiële tegenstelling mag ons echter niet doen vergeten dat het VNV tegen de mededinger DeVlag *ook* om zijn naakt voortbestaan vocht ([250]).

Eind april-begin mei 1942 ontlaadde de vijandige spanning zich bijna in een krisis in de relaties niet tussen het VNV en de DeVlag maar

(249) Hiervóór, p. 26 e.v.

(250) Het konkurrentiemotief komt, naast de principiële tegenstelling, duidelijk tot uiting in de verklaring van Elias over het verwerpen door het VNV van de taakafbakening van de DeVlag, voorjaar 1942 door de *Militärverwaltung* opgedrongen (zie nader hierachter, p. 71 e.v.) : « Het VNV heeft dit akkoord nooit aanvaard omwille van de *Weltanschauung* en ook omdat het VNV de enige erkende partij was. » (Pv. Elias 27 juli 1946. Eigen verzameling dokumenten.) Het woord *Weltanschauung* is hier niet op zijn plaats indien Elias beweert dat het VNV niet als een nationaalsocialistische beweging beschouwd wilde worden. Op de kaderdag van 14 juni 1942 van het VNV ontwikkelde De Clercq in zijn rede o.m. volgende punten die een vertolking zijn van het zuivere konkurrentiemotief : « 6. De Eenheidsbeweging is de enige sterke en toonaangevende beweging. 7. De houding van het VNV ten overstaan van de DeVlag : het VNV is de enig gedulde nationaalsocialistische politieke beweging. » (Volgens een losse getypte aantekening bij de rede van De Clercq. NCWO II, VNV, VI, 25).

tussen het VNV en zijn beschermer, de *Militärverwaltung*. De uitbarsting kon slechts op het nippertje door Reeder worden onderdrukt. Oorzaak van de fel toegenomen spanning was de taakafbakening van de aktiviteiten der DeVlag kort voordien door Reeder aan het VNV opgedrongen.

De achtergrond en de voorgeschiedenis van de krisis vergen nadere uitleg. Twee waarschuwingen van het VNV aan de DeVlag vormen als het ware het voorspel dat het konflikt in de openbaarheid bracht.

De eerste kwam van Elias. Op 14 augustus 1941 sprak hij als burgemeester de begroetingsrede uit op de Vlaams-Duitse kultuurdagen te Gent ([251]). Op eigen initiatief, zonder iemand te hebben geraadpleegd, « om een einde te maken aan de onbehaaglijke verhoudingen die begonnen te ontstaan » ([252]), greep hij naar de geboden gelegenheid om te waarschuwen voor de gevaren verbonden aan opvattingen die hij zei nog maar hypotetisch te achten in de schoot van de DeVlag. « Vlaanderen verwacht dat de Duitse overwinning ook een Vlaamse overwinning zal zijn. Vlaanderen hoopt en verwacht, doch niet zonder aarzeling. » De Germaanse Rijksgedachte heeft immers bij velen de « vrees » doen ontstaan dat zij « ons verdwijnen als volk en onze gelijkschakeling als Duitsers » betekent. « Ik aarzel niet te zeggen », ging Elias voort, « dat een dergelijke opvatting tot katastrofale gevolgen in Vlaanderen zal leiden ... Wij kunnen slechts volwaardige deelgenoten worden in het Germaanse Rijk in zoverre het ons de mogelijkheid biedt om volwaardige Nederlanders te zijn. » ([253]) Volgens *Volk en Staat* « viel de spreker een ware ovatie te beurt » ([254]).

---

(251) *Volk en Staat*, 17-18 augustus 1941. Ongeveer twee maanden voordien had De Clercq van J. Brans, hoofdredakteur van *Volk en Staat*, en J. Timmermans, VNV-gouwleider Antwerpen, een verslag ontvangen over politieke gesprekken met vooraanstaande Duitsers in Berlijn van 9 tot 20 juni 1941. « De DeVlag is bezig, elders in Duitsland onderafdelingen op te richten. Hieraan wordt groot belang gehecht. Men wil dus de DeVlag een rol doen spelen. » (Eigen verzameling dokumenten.)

(252) Pv. Elias 26 februari 1947 (Eigen verzameling dokumenten).

(253) Ter verduidelijking van de afwijzende houding door Elias medio augustus 1941 ten opzichte van de DeVlag aangenomen is het van belang te weten dat hij een paar weken tevoren de leiding van het VNV had voorgesteld een politieke koerswijziging te overwegen. Volgens een nota van Delvo kort nadien (waarschijnlijk tussen 15 en 20 augustus) voor de Raad van Leiding geredigeerd, zou Elias de vraag toen ongeveer in deze termen hebben gesteld : « Is voor het VNV het ogenblik niet aangebroken om die krachten in België te vervoegen die, alhoewel een houding aannemend van positieve en loyale samenwerking met Duitsland, [zich] genoodzaakt zien [front te vormen], nl. waar het gevaar voor verduitsing te bespeuren valt ? In andere woorden, is niet met talrijke elementen en groepen uit het Belgische kamp een verzoening mogelijk op basis van een federaal statuut, dat ons de mogelijkheid waarborgen moet ons als Vlamingen uit te leven binnen het Belgische verband en, wie weet, later in een ruimer verband, waartoe ook Nederland behoren zou, wellicht met Leopold III als koning ? » Volgens de nota van Delvo werd de vraag van Elias « door bijna al de leden van de Raad bevestigend beantwoord ». Delvo was het niet eens met Elias (Nota van Delvo over de politieke toestand in augustus 1941. Eigen verzameling dokumenten).

(254) Als noot 251. De rede van Elias werd privatim fel besproken gedurende de kultuurdagen. Op een van de nachtelijke drinkgelagen moet ook Elias het woord gevoerd hebben en er de Duitsers van langs gegeven. Op 11 oktober sprak Reeder daarover zijn ontstemming uit gedurende een onderhoud met Borms, Leemans en Romsee. *Es gezieme sich nun einmal nicht für den Bürgemeister einer so grossen Stadt, morgens um 4 Uhr, derartige Reden zu halten. Umso schwerwiegender sei noch, dass er sich hinterher gerühmt haben solle, dass*

De tweede waarschuwing kwam enkele weken later van De Clercq zelf. Op 27 september 1941 verklaarde hij op de vergadering van de Algemene Raad van het VNV te beseffen dat er een « onbehaaglijke stemming » heerste ([255]). Daarom achtte hij het gepast de grondslagen van de beweging nog eens te bevestigen. Er volgde een onmiskenbare oorlogsverklaring aan de (nog niet bij naam genoemde) De Vlag : « Wij zullen de voet dwarszetten aan de volksgenoten in Vlaanderen die beweren dat wij geen (Nederlands) volk zijn, dat onze ontwikkeling in eigen taal en kultuur een vergissing was of een misdaad tegenover het Duitse volk. » « Samenwerking met andere nationaalsocialistische of duitsvriendelijke organizaties in Vlaanderen » ? Ja, op voorwaarde dat zij « geen voorbereiding zou worden tot zelfmoord ». Intussen blijft de hoofdopgave : Duitsland moet de oorlog winnen ; daarom « getrouw blijven aan de politiek van samenwerking » en « vertrouwen in de *Führer* ». (Het wantrouwen dat ongeveer een maand vroeger tot uiting gekomen was in de Raad van Leiding van het VNV bleek dus plaats gemaakt te hebben voor een in het openbaar beleden vertrouwen) ([255a]).

9. De DeVlag in het SS-complex

De taakafbakening ten gunste van de DeVlag in het voorjaar van 1942 die wij hiervóór terloops vermeldden en die wij nog uitvoerig behandelen, was het gevolg van het beleid van Berger, dat hij zelf karakterizeerde als gericht op de « geleidelijke uitschakeling van de vijandige krachten » ([256]). Als instrument rekende hij op de DeVlag, die aldus van de Algemene SS-Vlaanderen de taak van « vechtmachine » tegen het VNV erfde ([257]).

Indien de DeVlag een SS-politiek gevoerd heeft, welke was dan haar plaats in het ingewikkelde SS-complex ? Organizatorisch vormde de *Deutsch-Vlämische Arbeitsgemeinschaft* één geheel samengesteld uit twee territoriaal duidelijk begrensde geledingen : het Duitse in het Rijk, het Vlaamse in Vlaanderen ([258]). Het zou grondig verkeerd zijn te denken dat de bevoegdheid van Berger als *Präsident der DeVlag* zich beperkte tot

---

er es den Deutschen aber einmal ordentlich gesagt habe (Aantekening onderhoud Reeder, Borms, Leemans, Romsee), 11 oktober 1941, p. 17. BAK, NS 19/1547).

(255) *Volk en Staat*, 28-29 september 1941. De tekst van de waarschuwing verscheen onder grote opmaak op de één : *Bindende verklaring van Staf De Clercq*. Een van de ondertitels luidde : *Ons recht als Nederlanders op eigen volksbestaan.*

(255a) Hiervóór, p. 67, noot 253.

(256) Hiervóór, p. 59.

(257) Hiervóór, p. 59.

(258) *DeVlag, Hauptgeschäftsstelle, Arbeitsrichtlinien für die Gauarbeitsgemeinschaften der DeVlag*, Düsseldorf, 1 januari 1943 (BAK, NS 26/662). De instrukties, getekend Brennecke, *Hauptgeschäftsführer*, werden ingeleid door een uiteenzetting over onstaan, doel en organizatie van de arbeidsgemeenschap in haar verhouding tot het *SS-Hauptamt*. Zij dateren weliswaar van 1 januari 1943, maar mogen beschouwd worden als ook vóór die datum bepalend voor de aktiviteit van de DeVlag in haar geheel. Berger, chef van het *SS-Hauptamt*, was sedert oktober 1941 *Präsident* van de DeVlag.

Duitsland. Er heeft nooit een voorzitter van de Duitse geleding bestaan. Evenmin een tegenhanger voor Vlaanderen. Als voorzitter van het geheel was Berger niet minder bevoegd voor de Vlaamse als voor de Duitse geleding ([259]). De dagelijkse leiding werd toevertrouwd aan een hoofdbureau (*Hauptgeschäftsstelle)*, eerst in Düsseldorf, later in Hildesheim gevestigd, waarvan de chef (*Geschäftsführer*) voor de DeVlag in haar geheel van rechtswege optrad. Hij ontving zijn instrukties uitsluitend van Berger via de *Germanische Leitstelle* ([260]). Als *Leiter des flämischen Teiles* (van juli 1943 af *Landesleiter)* was Van de Wiele niet de tegenhanger van Berger in Vlaanderen, maar hiërarchisch en politiek zijn ondergeschikte en financieel van hem afhankelijk. Men vergete niet dat Berger chef van het *SS-Hauptamt was* ([261]). Het kumuleren van dit politiek belangrijke ambt met het voorzitterschap van de DeVlag moet beschouwd worden niet als een persoonlijke maar als een volmaakt reële unie, zodanig dat het beleid van het *SS-Hauptamt* dat van de DeVlag in het Rijk en in Vlaanderen bepaalde. De arbeidsgemeenschap was immers ingebouwd in een dienst van het *SS-Hauptamt*, nl. de *Germanische Freiwilligen Leitstelle* (of *Amt VI*) en werd door deze laatste in al haar delen in rechte vertegenwoordigd ([262]). De *Germanische Leitstelle* (het middenwoord *Freiwilligen* viel spoedig weg), eind 1940 als een bescheiden dienst opgericht, verklaarde zich bevoegd voor de *Volkstumspolitik* van de SS en van de NSDAP in de bezette westelijke Germaanse randgebieden van het Rijk. Voor die taak beschikte zij over bureaus (*Aussenstellen*) in Oslo, Kopenhagen, Den Haag en Brussel. Het belang van de dienst, eigenlijk de politieke centrale van het *SS-Hauptamt*, kan worden afgeleid uit het feit dat Berger zelf de leiding ervan in handen hield. Voor het dagelijkse beheer deed hij een beroep op de Zwitserse arts Riedweg, die als *Stabsführer* fungeerde tot 1943 en van de *Germanische Leitstelle* een doeltreffend instrument van de *Volkstumspolitik* van de SS maakte ([263]).

De aktiviteit van de DeVlag werd gefinancierd, zeker vanaf augustus 1942, door de *Germanische Leitstelle*, die de middelen ontving van Xaveer Schwarz, de *Reichsschatzmeister* van de NSDAP ([264]). Te noteren valt dat Schwarz niet uit de partijkas, maar uit de staatskas putte. De gelden werden hem ter beschikking gesteld door de rijksminister van financiën. De vermogensbeheerder van de DeVlag *(Chef der Verwaltung der DeVlag)*,

---

(259) *Die entscheidende Führung beider Teile der Arbeitsgemeinschaft liegt in den Händen ihres Präsidenten, SS-Gruppenführer und Generalleutnant der Waffen-SS Berger, Berlin.* Ongeveer gelijkluidend als in de *Arbeitsrichtlinien* van de vóór het voorzitterschap van Berger reeds gereorganizeerde DeVlag, 1 juli 1941 (NCWO II, DeVlag, III, 39).

(260) *Für die DeVlag handelt im rechtlichen Sinne gemäss den Gründungsbestimmungen der Geschäftsführer der Hauptgeschäftsstelle, der seine weisungen vom Präsidenten über die Germanische Freiwilligen-Leitstelle erhält.*

(261) Niet zonder reden volgt in de instrukties van 1 januari 1943 op de in noot 259 aangehaalde bepaling de zin : *SS-Gruppenführer ist Chef des SS-Hauptamtes.*

(262) *Die Arbeitsgemeinschaft ist der Germanischen Freiwilligen-Leitstelle, einer Einrichtung des SS-Hauptamtes, angeschlossen und wird durch dies ein allen Teilen rechtlich vertreten.*

(263) in 't Veld, *op. cit.*, p. 164 e.v.

(264) Een aantekening over de financiering van de DeVlag, Rex en de Nationalsocialistische Jeugdvereniging (N.S.J.V.) verschijnt als aanhangsel bij deel drie van deze studie.

die de organizatie in financiële verrichtingen vertegenwoordigde ([265]), was dan ook de gevolmachtigde van Schwarz bij o.m. de *Germanische Leitstelle*. Hij droeg de merkwaardige titel *Beauftragter des Reichsschatzmeisters in Volkstumsfragen*. *De begrotingen van de Germanische Leitstelle* in Berlijn, van de *Aussenstelle Brüssel* en van de DeVlag moesten over de gevolmachtigde en Berger ter goedkeuring aan Schwarz worden voorgelegd. Een vollediger organizatorische integratie in en financiële afhankelijkheid van de DeVlag van het *SS-Hauptamt* over de *Germanische Leitstelle* is nagenoeg niet denkbaar. Niet zonder reden had Himmler het in januari 1943 over *unsere DeVlag* ([266]). In hoeverre Van de Wiele hier of daar zijn persoonlijke invloed heeft kunnen doen gelden in de DeVlag in Vlaanderen en in Duitsland, zal de toekomstige geschiedschrijver van de arbeidsgemeenschap moeten uitmaken. Het is uiteraard hoogst onwaarschijnlijk dat Berger, die de financiering over de *Germanische Leitstelle* mogelijk maakte, een fundamentele afwijking van de SS-koers door Van de Wiele geduld zou hebben.

Nu wij het hebben over de plaats van de DeVlag in het SS-complex rijst de vraag waarom ernaar gestreefd werd haar een sterke positie te veroveren niet enkel in Vlaanderen, waar toch het eigenlijke strijdtoneel lag, maar ook in het Rijk — en waarom men dat in Vlaanderen niet geprobeerd heeft door middel van een politieke partij die haar naam noemt, maar van een arbeidsgemeenschap die, ofschoon zij zich zogezegd niet met politieke diskussies inlaat, feitelijk een bittere politieke strijd tegen het VNV voert.

Zo redeneert men in het kamp van de SS ([267]). De oplossing van het Germaanse vraagstuk door een partij in de Germaanse landen zelf is niet mogelijk. Voor het Rijk en de NSDAP zou het « buitengewoon gevaarlijk en gewaagd » zijn geen rekening te houden met de zich « alsmaar torenhoog opstapelende moeilijkheden » voortspruitend uit de verhoudingen in die landen. Daarom werd er met de DeVlag « een volkomen nieuwe weg, zonder voorbeeld in het leven der volken » ingeslagen. De DeVlag is geen « kunstmatig gekonstrueerde inrichting, maar een uit de nood geboren arbeidsgemeenschap », die struktureel de mogelijkheid biedt « Vlaanderen organisch in het Rijk te doen groeien » (*Flandern organisch in das Reich wachsen zu lassen*) ([267a]). De werkelijkheid is echter dat er in Vlaanderen fundamentele meningsverschillen bestaan. Er is weliswaar een Vlaams-

(265) *Die Finanzhoheit liegt beim Chef der Verwaltung der DeVlag, dem Herrn Vertreter des Reichsschatzmeisters der NSDAP.*

(266) Himmler aan Berger, 20 januari 1943 (BAK, NS 19/1541).

(267) Vgl. de in noot 258 vermelde instrukties van 1 januari 1943.

(267a) Vlg. in dezelfde zin de oproep van de leider der DeVlag in Thüringen, tevens *Bereichsleiter der NSDAP*, tot de partijleden lid te worden van de DeVlag, 20 augustus 1944 : *Eine Ordnung des europäischen Lebensraumes ist ... ohne Voranstellung und Klärung der germanischen Probleme unmöglich. Ziel ist, Flandern organisch in das Reich hineinwachsen zu lassen* (NCWO II, DeVlag, II, 24). Griese, chef van de afdeling V (organisatie) in de *Hauptgeschäftsstelle* van de DeVlag, Düsseldorf, had op 9 april 1943 in een brief aan de firma Junkers, Kassel, het doel van de DeVlag aldus omschreven : *Die DeVlag hat es sich zur Aufgabe gemacht, die deutsch- vlämischen Beziehungen im Sinne des gross- germanischen Gedankens zu pflegen und durch ihre Arbeit eine Künftige Eingliederung Flanderns in das Reich vorzubereiten.* (NCWO II, DeVlag, II, 26.)

nationale partij. Maar zij is klerikaal gebonden en Diets gericht. Voor haar ligt de oplossing van het Germaanse vraagstuk in de vorming van een Germaanse statenbond. Ofschoon de DeVlag « zich absoluut onthoudt van politieke diskussies » heeft zij natuurlijk een standpunt moeten innemen in de hangende politieke vraagstukken. Zo ondubbelzinnig als het maar kon heeft zij dat gedaan door haar *Bekenntnis zum Reich und zum Führer.* Indien de DeVlag tot een ruimere aktiviteit dan vroeger *in het Rijk* besloten heeft ([268]) — hier komen wij tot de kern van het vraagstuk — dan is het als een rechtstreeks gevolg van de in Vlaanderen bestaande verhoudingen en van een (niet nader omschreven) reeks « andere moeilijkheden » waardoor « de DeVlag in haar ontwikkeling zelf voortdurend sterk geremd wordt. Daarom moet zij van het Rijk uit zo versterkt worden, dat zij in Vlaanderen onaantastbaar wordt ». Van belang is nog het feit, zo redeneert men verder, dat er zich intussen door de arbeidsgemeenschap « een Vlaamse organizatie ontwikkelt die reeds gedurende haar groeiperiode innerlijk aan het Rijk gebonden is en meteen, met inachtneming van haar eigenheid, in alles op het Rijk georiënteerd is » ([269]).

Dat is duidelijke taal. De leiding van de DeVlag (versta : het *SS-Hauptamt)* beseft dat de DeVlag het op eigen krachten in Vlaanderen niet halen kan tegen het VNV. Daarom moet zij in en vanuit het achterland, het Rijk, een zo sterke steun ontvangen dat haar positie in Vlaanderen onaantastbaar wordt. Dat betekent meteen dat de vijand-mededinger van het VNV reeds tijdens zijn groeiperiode vast in het voetspoor van de SS gehouden wordt. Men begrijpt ook waarom alleen de DeVlag een kans tot ontplooiing krijgt in Duitsland terwijl de propaganda voor het VNV onder zijn te werk gestelde leden aldaar sterk belemmerd, zoniet onmogelijk wordt gemaakt.

10. De taakbegrenzing van de DeVlag van 31 maart 1942. Achtergrond en inhoud

Berger kon zijn uitschakelingspolitiek van de vijandig geachte krachten met behulp van de DeVlag niet doorvoeren zolang zijn jonge beschermeling geen voldoende gewicht had gewonnen om Reeder te imponeren.

---

(268) Volgens de eerste instrukties van 1 juli 1941 voor de pas gereorganizeerde DeVlag beperkte het doel van de arbeidsgemeenschap zich tot de bevordering *der kulturpolitischen Zusammenarbeit zwischen Deutschland und Flandern* (NCWO II, DeVlag, III, 39).

(269) *Die Erweiterung der bisherigen Tätigkeit der DeVlag im Reich findet ihre Begründung darin, dass auf Grund der in Flandern vorliegenden Verhältnisse und einer Reihe weiterer Schwierigkeiten die DeVlag in ihrer Entwicklung in Flandern selbst laufend stark gehemmt wird. Sie muss daher in Kenntnis dieser Tatsache vom Reich so gestärkt werden, dass sie in Flandern unangreifbar wird. Hierbei findet die Tatsache besondere Berücksichtigung, dass sich durch die Arbeitsgemeinschaft eine flämische Organisation entwickelt, die in den Zeiten ihres Wachstums bereits innerlich an das Reich gebunden ist und somit unter jeglicher Berücksichtigung ihrer Eigenständigkeit in allen Einzelheiten auf das Reich ausgerichtet ist.*

Numeriek ontwikkelde de DeVlag zich opvallend snel ([270]) tengevolge van het dubbele lidmaatschap van talrijke VNV'ers, de financiële Duitse steun en de onbetwistbare aktiviteit van Van de Wiele en zijn staf ([271]). Om het *Hineinregieren* door middel van een zg. kulturele aktiviteit tegen te gaan en meteen de DeVlag onrechtstreeks in haar drang naar uitbreiding te remmen, poogde de *Militärverwaltung* de grote kulturele *Veranstaltungen* tot een minimum te beperken. De *Bierbankpolitik* die er kwistig bedreven werd achtte Reeder « politiek gevaarlijk » voor het gezag van het bezettingsbestuur ([272]). Hij verklaarde zich wel bereid de DeVlag te steunen en « haar samenwerking met het VNV te regelen ». Zonder de *Totalitätsanspruch* van De Clercq te erkennen bleef hij evenwel bij zijn standpunt dat « het praktische werk van het VNV » voor de Duitse belangen « onmisbaar » was — althans tot de vrede. Een « andere koers » wordt dan mogelijk zonder inachtneming van bepaalde gedurende de bezetting nodige en ook mogelijke konsideraties ([273]). Indien de Vlamingen het onderling niet eens zijn, besloot hij, laten wij, Duitsers, het vóór alles zijn. Dan zullen zij het wellicht ook worden ([274]). Ook Petri, Reeders kultuurreferent, was overtuigd van de noodzakelijkheid, de uitbreiding van de aktiviteiten der DeVlag « tot alle levensgebieden » ten nadele van de Vlaams-nationale organizaties, te beletten. De DeVlag moet, in het belang van de eenheid in Vlaanderen, « ingedamd » *(zurückgedämmt)* worden. Een afbakening van haar taak zal een nieuw *Neben- und Gegeneinander* in Vlaanderen vermijden ([275]).

Van zijn kant maakte het VNV zich ongerust over de groei van de mededinger die het nog in eigen boezem koesterde ([276]). De leiding richtte

(270) Vgl. perskonferentie door P. Le Roy, propagandaleider van de DeVlag, op 15 januari 1942 te Brussel : DeVlag in cijfers. Le Roy heeft het over de « weergaloze uitbreiding » van de organizatie. Absolute cijfers over het ledenaantal ontbreken echter (NCWO II, DeVlag, II, 11).

(271) Volgens Le Roy (zie noot 270) voerde Van de Wiele van november 1941 (dat is onmiddellijk na de benoeming van Berger tot voorzitter van de DeVlag) tot eind december 1941 het woord op negentien volksvergaderingen « speciaal voor de arbeiders ». Dat kan juist zijn. « Zijn woord werd beluisterd door 25.837 aanwezigen, waaronder 21.800 arbeiders ! » Het uitroepteken in de tekst is op zijn plaats. Het zo nauwkeurige getal der aanwezigen stemt inderdaad tot nadenken. Het hadden er evengoed 25.838 geweest kunnen zijn in plaats van 25.837.

(272) *Jahresbericht* Reeder van begin augustus 1941 (T-501, 104, 703), TB 17 over de periode 1 juni - 1 september 1941 (T-501, 105,100) en TB 18 over de periode 1 september - 1 december 1941 (T-501, 105, 358).

(273) *Allgemeine Uebersicht für die Zeit vom 1. Dezember 1941 - 15. März 1942*, 16 maart 1942 (T-501, 105, 551). Reeder betoogt dat het mogelijk moet zijn de *politisch trennende weltanschauliche Fragen zurückzustellen bis zum Frieden, indem die jetzt notwendigen und auch möglichen Rücksichten fortfallen und einen anderen Kurs zulassen.*

(274) Als vorige noot (T-501, 105, 552).

(275) Als vorige noot (T-501, 105, 632).

(276) Vgl. een vertrouwelijke medeling van de VNV-leiding aan de gouw- en arrondissementsleiders, 24 november 1941 : een 100 % samenwerking met de bezettende overheid wordt verlangd. « Bestendig kontakt te houden met de *Orts- en Feldkommandanturen* en die te helpen en in te lichten in hun moeilijke taak ... Het is gewenst dat de Duitse overheid een juist inzicht heeft in het aandeel van het VNV in de aktiviteit van de DeVlag » (Eigen verzameling dokumenten). In een nota van 17 december over de DeVlag vestigt het VNV er de aandacht op dat « de DeVlag rechtgehouden wordt a) door de miljoenen van de *Propaganda Abteilung*, b) door de medewerking van het VNV dat overal 80 tot 100 % geeft van de leden en van de celleiding, met toelating van de Leider van het VNV » (NCWO II, VNV, IV, 12).

zich (dat moet eind februari-begin maart 1942 geweest zijn) tot Reeder met klachten over « de onbegrensde en ongebreidelde *Totalitätsanspruch* van de DeVlag, vooral op politiek gebied » ([277]). Reeder besprak de kwestie met Berger. In overeenstemming met de chef van het *SS-Hauptamt* redigeerde hij de instrukties aangaande de « taakbegrenzing van de DeVlag ». Tenminste zo schetst hij al, te beknopt, hun voorgeschiedenis ([278]).

Het is weinig waarschijnlijk dat Berger bij het schriftelijk vastleggen van de intussen door zijn DeVlag veroverde taak niet aktiever zou zijn opgetreden dan Reeder laat vermoeden. Het bronnenmateriaal is weer onvolledig, maar het bevat enkele aanwijzingen van waarde. Zo staat het vast dat Berger reeds begin december 1941 — hij was toen pas een maand voorzitter van de DeVlag — Himmler voorgesteld heeft Reeder voor een bespreking te ontbieden. De *Reichsführer-SS* antwoordde geen bezwaar te zien op voorwaarde dat ook de *Flandernreferent* van Heydrich aanwezig zou zijn ([279]). Dat was een onrechtstreekse maar niet mis te verstane waarschuwing van Heydrich aan zijn kollega Berger, niet in andermans politieke weide te komen grazen. Als chef van het RSHA, tevens chef van de Sipo-SD, beschouwde Heydrich zich als *de* verantwoordelijke persoon ten opzichte van Himmler voor de politieke linie in de bezette gebieden ([280]). Uit niets blijkt dat het door Berger gewenste onderhoud kort daarop plaatsgreep. Maar voor het onderwerp dat ons bezighoudt is het wel interessant te weten dat het voorwerp van de bespreking de politieke doorbraak van de DeVlag in Vlaanderen zou zijn geweest. Op 21 januari 1942 redigeerde Halm, van de afdeling *Volkstum* in Goebbels' ministerie van propaganda, medestichter van de DeVlag, vriend en bondgenoot van Van de Wiele, een aantekening « voor de bespreking van de *Reichsführer-SS* met *Präsident* Reeder » ([281]). Men weet niet in opdracht van wie hij dat deed (Berger ? Van de Wiele ?). In elk geval een merkwaardig dokument, die aantekening — al was het maar omdat de door Halm aangeduide koers inderdaad gevaren werd. Aan het adres van het VNV noteerde Halm bitsig dat « alle bemoeienissen van klerikalen om zich een nationaal-socialistisch gezicht te geven » (men denkt Heydrich te horen), alle pogingen tot dreiging en afdreiging (dat is de taal van Berger),

(277) TB 20 over de periode 15 maart-1 juni 1942, 15 juni 1942 (T-501, 105, 814).

(278) Als vorige noot.

(279) Brandt aan Berger, 5 december 1941 (T-175, 56, 2570 566).

(280) Onmiddellijk na Bergers aanstelling tot voorzitter van de DeVlag had Heydrich de chef van het SS-Hauptamt *in voller Offenheit* aan zijn (Heydrichs) politieke primaat herinnerd (Heydrich aan Berger, 4 november 1941, IfMZ, NO 1843). Per omgaande had Berger geruststellend geantwoord. Hij had gewenst noch gezocht in een *politischen Kampf* betrokken te worden. Hij werd er door de werving van vrijwilligers voor de *Waffen-SS zwangsläufig hineinverflochten* (Berger aan Heydrich, 5 november 1941, als voren). Eind januari, na een onderhoud met Heydrich, achtte Berger het gepast Himmler nog eens te verzekeren dat hij zich *keinesfalls in irgendwelchen politischen Angelegenheiten gemischt hat*. Tussen de diensten van het SSHA en die van het RSHA in de bezette Germaanse landen was de samenwerking uitstekend (Berger aan Himmler, 27 januari 1942. BAK, NS 19/neu 1564.)

(281) *Vermerk für die Besprechung zwischen Reichsführer-SS und Präsident Reeder*, 28 januari 1942, get. Halm (BAK, NS Misch/1433).

verijdeld moeten worden ([282]). Het VNV heeft zijn kans verkeken. Het heeft de arbeiders en boeren niet gewonnen. Er moet dus een nieuwe weg *zur Erfassung Flanderns* opgegaan worden ([283]). Er is er maar één : hij loopt over de Vlaamse SS en de DeVlag. Zonder een « politieke partij » te worden moet de DeVlag over « alle mogelijkheden » beschikken om Vlaanderen te winnen. Met de Vlaamse SS vormt zij « het enige werkelijke bindlid tussen het Vlaamse *Volkstum* en het Duitse volk ». De politieke oriëntering van de Vlaamse arbeiders in Duitsland moet uitsluitend tot de bevoegdheid van de DeVlag behoren.

Het is niet uitgesloten dat de benoeming, begin maart 1942, van een nieuwe kommandeur van de *Propaganda Abteilung* te Brussel, die het VNV gunstig gezind was en sommige vergaderingen van de DeVlag als politieke manifestaties van een kulturele organizatie verboden zou hebben ([284]), de bemoeienis van Berger bij Reeder heeft verhaast. Onwaarschijnlijk klinkt Van de Wieles bewering als zou de schoonbroer van Wilkening, die ook deel uitmaakte van het bezettingsbestuur te Brussel, Reeder verhinderd hebben de aktiviteit van de DeVlag lam te leggen ([285]). De *Militärverwaltungschef* had toen met andere machten dan een ondergeschikte rekening te houden. Beslissend was het optreden van Berger. Van wanneer precies het dateert en welke omstandigheden het uitlokten, weet men niet. Reeder maakt er, zij het in bedekte termen, melding van ([286]) en Van de Wiele gaf na de oorlog toe dat Berger hem « veel hulp » geboden had bij het totstandkomen van « het akkoord met Reeder » omtrent de taak van de DeVlag ([287]). Indien de term « akkoord » hier past, dan enkel en louter formeel voor de overeenkomst Reeder-Van de Wiele. Het VNV zag zich voor een voldongen feit geplaatst. Daar komen wij nog op terug.

---

(282) Enkele maanden vroeger al had Halm uiting gegeven aan zijn onvriendelijke houding ten oppzichte van het VNV. Toen hij in aanwezigheid van een Vlaams student VNV'er in zijn bureau te Berlijn een zending stukken van het VNV in ontvangst nam, « wierp Halm de druksels met affectie van zich weg » (Verslag Brans - Timmermans. Zie noot 251. Eigen verzameling dokumenten).

(283) Vgl. hiervóór, p. 68 ,over de instrukties van 1 januari 1943 voor de DeVlag.

(284) Pv. Van de Wiele 1 juni 1946 (Eigen verzameling dokumenten). Begin maart 1942 volgde majoor Gunzer aan het hoofd van de *Propaganda Abteilung* majoor Gerhardus op. Enkele dagen na zijn indiensttreding richtte hij zich streng vertrouwelijk tot ingenieur Himmler om voor te stellen dat diens broer, de *Reichsführer-SS*, De Clercq zou ontvangen (Gunzer aan ingenieur Himmler, 17 maart 1942. BAK, NS 19/1541). De demarche bleef zonder gevolg. Het schrijven van Gunzer aan ingenieur Himmler was een pleidooi voor het VNV tegen de Vlaamse SS. In mei 1943 zou Van de Wiele bij Berger aandringen op terugroeping van Gunzer en zijn opvolging door *Sonderführer* Hermann Brouwers, die de DeVlag genegen was (Van de Wiele aan Berger, 25 mei 1943, NCWO II, DeVlag, III, 31). Over het beleid van majoor Gerhardus als chef der *Propaganda Abteilung Belgien* schrijft F. Petri : [*Er*] *war persönlich ein loyaler Herr, war aber in seiner eignen Dienststelle schwach und wurde von seiner eignen Mitarbeitern und deren Hintermännern im Prop. Ministerium in Berlin ständig überfahren.* (Brief Petri aan de schrijver, 9 maart 1976.)

(285) Pv. Van de Wiele 1 juni 1946 en 12 maart 1947 (Eigen verzameling dokumenten).

(286) Reeder schrijft : *Die Militärverwaltung erliess im Einvernehmen mit dem Präsidenten des DeVlag, SS-Gruppenführer Berger, Arbeitsrichtlinien für die DeVlag* (TB 20 over de periode 15 maart - 1 juni 1942. T-501, 105, 814).

(287) Pv. Van de Wiele 6 juni 1946 (Eigen verzameling dokumenten).

Uit de periode die de taakafbakening van de DeVlag onmiddellijk voorafgaat moge hier nog een feit worden vermeld. Misschien staat het ermee niet rechtstreeks in oorzakelijk verband. Maar het is onthullend voor de sfeer door de SS-leiding om Reeder geschapen.

Himmler trachtte de *Militärverwaltungschef* als beschermer van het VNV te treffen in de persoon van zijn eerste politieke medewerker, *Generalreferent* Franz Thedieck. Wij weten hoe Berger en Heydrich vroeger reeds Thedieck in opspraak hadden gebracht bij Himmler : hij werkte de SS tegen en bevoorrechtte opvallend het VNV ([288]). Op 18 maart 1942 nu, in opdracht van Himmler, loste Heydrich andermaal een schot vóór de boeg toen hij in een persoonlijk schrijven Reeder dringend verzocht Thedieck uit zijn dienst te Brussel te ontslaan ([289]). Als klerikaal katoliek, die uiteraard het nationaalsocialisme bekampt, heeft Thedieck, aldus de chef van de Sipo-SD, jaren vóór de oorlog al bewezen sluw genoeg te zijn om de grens van de staatsvijandige bedrijvigheid niet te overschrijden ([290]). Hij is een « onbetrouwbaar type » *(ein unsicherer Kantonist)* gebleven. Kerkelijk gebonden Vlaamse politici beriepen zich herhaaldelijk op hun vriendschap met Thedieck ([291]). Een *Oberkriegsverwaltungsrat* die, in uniform dan nog, knielend voor kardinaal Van Roey de visring kust, « zal nooit over de nodige wereldbeschouwelijke en nationaalsocialistische vastheid beschikken voor zijn zware en verantwoordelijke politieke taak » ([292]). Wegens zijn « onmogelijke houding » in een land waar de katolieke kerk en het overwegende deel van de bevolking « de nationaalsocialistische en grootduitse politiek » de grootste moeilijkheden bezorgen en er derhalve van Duitse zijde voorzichtige, bekwame, maar tevens *weltanschaulich besonders gefestigte Nationalsozialisten* nodig zijn, is een langer in dienst houden van Thedieck *absolut untragbar*.

---

(288) Hiervóór, p. 50.

(289) Heydrich aan Reeder, 18 maart 1942 (Eigen verzameling dokumenten. De h. Thedieck bezorgde ons een afschrift van de brief van Heydrich waarvoor hier onze dank).

(290) Heydrich maakte uitvoerig gewag de aktiviteit van Thediecks vriend, domheer Jansen, uit Aken, die enkele maanden voordien wegens staatsvijandige hetzeschriften was aangehouden. Jansen en Thedieck waren vrienden. Vóór de oorlog, aldus Heydrich, was Thedieck *als der eigentliche Leiter der heimattreuen Politik in Eupen-Malmedy verantwortlich für die Verteilung der Gelder des Reiches, des Staates und des VDA* [*Volksbund für das Deutschtum im Ausland*]. Door zijn toedoen werd, op weinige uitzonderingen na, die *völkische Erziehung der Deutschen in Eupen-Malmedy in die Hände konfessionell gebundener Männer gelegt*. Over de aktiviteit van Thedieck in Eupen-Malmedy, zie K. Pabst, *Eupen-Malmedy in der belgischen Regierungs -und Parteipolitik* 1914-1940, in *Zeitschrift des Aachener Geschichtsvereins*, 1964 (afzonderlijk nummer), hoofdstuk VI : *Eupen-Malmedy im Schatten des Dritten Reiches (1933-1940)*, p. 389 e.v., *passim*.

(291) O.m. Frans Daels.

(292) Zinspeling op een foto die in omloop zou zijn gebracht. In zijn antwoord van 6 april 1942 (niet aangetroffen) betwistte Reeder het bestaan van de foto. Heydrich meende « alleszins » te moeten aannemen *dass die klare Aussage eines Offiziers der Wehrmacht der Wahrheit entspricht, zumal dieser Offizier selbstverständlich jederzeit bereit ist, zu seiner Erklärung zu stehen* (Heydrich aan Reeder, 23 mei 1942. Eigen verzameling dokumenten, zie noot 289).

Op 31 maart 1942 ontving Reeder Van de Wiele om hem de instrukties mee te delen over « de begrenzing van de taken tussen de DeVlag en de overige Vlaamse organizaties » ([293]). Daar die taakverdeling aan de zware krisis in de verhouding tussen het VNV en het bezettingsbestuur ten grondslag ligt, vatten wij de bewuste instrukties hier eerst samen.

De taak van de DeVlag is het verzorgen en verdiepen van de geestelijke en kulturele betrekkingen tussen Duitsland en Vlaanderen *(die geistigen und kulturellen Beziehungen zwischen Deutschland und Flandern zu pflegen und zu vertiefen).* Als ideologisch gerichte kultuurpolitieke vereniging vormt de DeVlag de bemiddelende schakel tussen de Duitse diensten van de NSDAP ernerzijds, de in Vlaanderen gevestigde *fachlichen oder Parteiorganisation* anderzijds — en wel op het gebied van de kultuur, van de « volkse » en de sociale arbeid. (Men merkt hier onmiddellijk dat het werkterrein van een kultuurpolitieke vereniging rekbare grenzen krijgt.) Zo zal bv. de DeVlag met de Unie voor Hand- en Geestesarbeiders samenwerken voor de *geistliche Betreuung* van de gezinnen der in Duitsland tewerkgestelde Vlaamse arbeiders. Nog een voor het VNV uiterst gevaarlijk elastische bepaling was het slot van de zg. taakafbakening : als bemiddelende schakel ligt voor de DeVlag het zwaartepunt van haar aktiviteit « niet op de afzonderlijke werkdomeinen, maar op het gebied van de wereldbeschouwelijke oriëntering en het leiden van mensen in de zin van het nationaalsocialisme » *(nicht auf den einzelnen Sachgebieten, sondern auf dem Gebiet der weltanschaulichen Ausrichtung und der Menschenführung im Sinne des Nationalsozialismus).* Daarbij richt zij zich niet enkel tot haar leden maar « tot alle kringen van het Vlaamse volk ».

Anders dan Reeder en Petri gehoopt hadden was er geen sprake van « indamming » van het aktieterrein der DeVlag. Niet alleen werd haar het veroverde terrein ambtelijk gewaarborgd, maar dat geschiedde in zulke rekbare bewoordingen dat een ontstemde De Clercq Reeder de vraag kon stellen wat er voor het VNV « nog overblijft » ([294]). Kultuurpolitieke, « volkse », sociale, ideologische arbeid, het leiden van mensen in nationaalsocialistische zin, wat kon daar allemaal inderdaad niet onder worden begrepen !

---

(293) Reeder aan Van de Wiele, *Leiter der Deutsch-Flämischen Arbeitsgemeinschaft,* Deurne, 15 april 1942, Bijgevoegd : *Abgrenzung der Aufgaben zwischen der DeVlag und den übrigen flämischen Organisationen* (NCWO II, DeVlag, III, 32). De brief van Reeder verwijst naar de bespreking van 31 maart 1942.

(294) De Clercq aan Reeder, 12 mei 1942 (Eigen verzameling dokumenten). Vgl. nog Elias aan Reeder, 7 mei 1943 : « Een zogenaamde afbakening ! Het bleek inderdaad dat de DeVlag een werkelijke opdracht kreeg, praktisch zonder grenzen, terwijl de medewerking van het VNV in gelijkaardige opdrachten werd aanvaard. » (Eigen verzameling dokumenten.)

II. POLITIONELE ACHTERGROND OP HET LAGERE NIVEAU VAN JUNI 1940 TOT MAART-APRIL 1942

11. Een nieuw feit : SS-Oberführer R. Jungclaus overgeplaatst van Den Haag naar Brussel (1 april 1942). De Dienststelle Jungclaus en haar leider

Wij onthouden de datum van het onderhoud Reeder-Van de Wiele over de toekomstige taak van de DeVlag : 31 maart 1942. Alvorens het verhaal van de feiten voort te zetten en de reaktie van het VNV te onderzoeken, moeten wij aandacht vragen voor een nieuw feit : op 1 april trad *SS-Oberführer* Richard Jungclaus in funktie te Brussel. Treffend kronologisch samenvallen, waarvan men niet weet of het voorbereid of louter toevallig was.

Jungclaus was een sedert 1932 in de gelederen van de *Allgemeine SS* opgeleid partijlid. Vóór zijn overplaatsing naar Brussel had hij, met een korte onderbreking wegens frontdienst in het Oosten, ongeveer twee jaar in de staf van Rauter, HSSPF in Nederland, als *Berater* voor de Nederlandse SS gefungeerd ([295]). Als chef van de *Dienststelle* die zijn naam zou dragen ([296]) oefende Jungclaus in het ambtsgebied van von Falkenhausen geen politionele maar een politieke funktie uit. Tot 1 augustus 1944, datum van zijn benoeming tot HSSPF, vertegenwoordigde hij immers Himmler niet als *Chef der deutschen Polizei*, maar als *Reichsführer-SS*, meer bepaald in diens hoedanigheid van verantwoordelijk *Sachbearbeiter der NSDAP für alle Volkstumsfragen*. Die laatste funktie bekleedde Himmler sedert februari 1941 ([297]). Voor de uitoefening ervan kon hij eerst (november 1941) over een *Büro für Volkstumsfragen der NSDAP* beschikken, later (maart 1942) zelfs over een *Hauptamt* in de rijksleiding van de partij. Het merkwaardige is nu dat Himmler als gevolmachtigde voor *Volkstumsfragen* n.b. van de partij, geen gebruik heeft gemaakt van voornoemd *Hauptamt* maar van een zuiver SS-orgaan, nl. de ons reeds bekende *Germanische Leitstelle*, een dienst van Bergers *Hauptamt* (ook genoemd *Amt VI* en later, in 1943, *Amtsgruppe D*). Wat hierop neerkomt dat voor de Germaanse SS-politiek in de westelijke bezette randgebieden van het Rijk, van Noorwegen en Finland tot en met België, de *Germanische Leitstelle* « niet alleen het koördinatie- en uitvoerend orgaan zou zijn

(295) in 't Veld, *op. cit.*, p. 173.

(296) Nog in juli 1944 gebruikt Jungclaus de verkorte benaming *Dienststelle SS-Gruppenführer Jungclaus* (Jungclaus aan Himmler, 29 juli 1944. BAK NS 19/1541). In het overzichtelijk aktiviteitsverslag van 25 oktomber 1944 vindt men de volledige benaming : *Dienststelle Bevollmächtigter des Reichsführers-SS in Belgien und Nordfrankreich* (NCWO II, BDC, Jungclaus).

(297) Zij was op haar beurt afgeleid van de Himmler reeds in oktober 1939 door Hitler toegekende funktie *Reichskommissar für die Festigung deutschen Volkstums*. Zie noot 3.

van het hele SS-complex, maar ook van de partij en haar formaties » en, krachtens een latere beschikking waar wij het nog over zullen hebben, ook van de Duitse staat ([298]).

Het was nodig die tamelijk ingewikkelde weg — een normaal verschijnsel in de institutionele doolhof van het Derde Rijk — grof te tekenen om begrijpelijk te maken waarom Jungclaus, als *Beauftragter des Reichsführers-SS für die Volkstumsfragen* ([299]), zich van de *Germanische Leitstelle, Aussenstelle Flandern* bediend heeft en in deze materie de rechtstreekse ondergeschikte was van Berger, chef van het *SS-Hauptamt*, tevens rechtstreekse chef van de *Germanische Leitstelle*, de politieke centrale van de *Germanische Arbeit* ([300]). Als leider van die te Brussel gevestigde *Aussenstelle* was Jungclaus bevoegd voor de kontrole en de feitelijke leiding van de politieke en paramilitaire organen van de SS, o.m. de Germaanse SS in Vlaanderen (Jungclaus was de leider van de *SS-Abschnitt Flandern*), van de DeVlag en, vanaf 1943, van Rex. Zijn bevoegdheid strekte zich ook uit tot de werving van vrijwilligers voor de *Waffen-SS* (in samenwerking met de regionale *Ergänzungsstelle*, later het dito *Ersatzkommando*), van leden van de Algemene SS in Vlaanderen en de ideologische scholing van de aangeworven manschappen ([301]). Indien de HSSPF in een bezet gebied een « regionale Himmler » genoemd mag worden, dan is hij voor de Germaanse politiek, als leider van een *Aussenstelle der Germanischen Leitstelle*, een regionale Berger ([302]).

Aangezien Jungclaus geen politionele bevoegdheid had bestond er tussen zijn *Dienststelle* en die van de Sipo-SD in België en Noord-Frankrijk geen ambtelijke verhouding. Wel mettertijd een feitelijke ([303]). Aan het RSHA was Jungclaus in genen dele ondergeschikt. Eerst in mei 1944 zal hij zich door Himmler, in het raam van de *Gegenterror*, rechtstreeks een

(298) in 't VELD, *op. cit.*, p. 170.

(299) Op de begrafenis van De Clercq was er een rouwkrans van Himmler met het opschrift : *Der Reichsführer-SS als Beauftragter des Führers für das germanische Volkstum* (*Volk en Staat*, 28 oktober 1942).

(300) In zijn *Tätigkeitsberichte* noemt Reeder Junclaus aanvankelijk *Bevollmächtigter des Reichsführers-SS* kortweg, evenwel met erkenning van de bevoegdheid in *Volkstumsfragen* van de nieuwe SS-leider (TB 20 over de periode 15 maart - 1 juni 1942, 15 juni 1942 en TB 21 over de periode 1 juni - 1 september 1942, 15 september 1942. T-501, 105, 813 en 1007). In TB 22 over de periode 1 september - 1 december 1942, 31 december 1942, vindt men voor het eerst de benaming *Beauftragter des Reichsführers-SS für die Volkstumsfragen* (T-501, 105, 1206). In een schrijven van april 1944 van Kaltenbrunner, chef van de Sipo-SD, aan Suschaneck, in het RSHA bevoegd voor de HSSPF-sektor, heet Jungclaus : *Bevollmächtigter des Reichsführres-SS für das germanische Volkstum in Flandern und Wallonien* (IfZM, Fa 156, 769).

(301) Voor de ruime bevoegdheid van Jungclaus vóór zijn benoeming tot HSSPF, zie Mem. Reeder 2 mei 1949, p. 20 (Proc. vF. 352) en het in volgende noot vermelde schrijven van Berger.

(302) Een opsomming van de bevoegdheden van Berger, die door hem aan Jungclaus werden gedelegeerd, in Berger aan Hofmann, chef van het *Rasse und Siedlungshauptamt-SS*, 24 juli 1942 (IfZM, NO 2906).

(303) Pv. Can. 6 mei 1949 (Proc. Can. 0133). Toen Canaris in februari 1944 voor zijn tweede ambtsperiode naar Brussel terugkwam had hij van Kaltenbrunner, chef van het RSHA, bevel gekregen Jungclaus van alle belangrijke kwesties op de hoogte te houden. Vgl. nog pv. Can. 28 mei 1946 (Proc. Can. 0074) : « Ik ontmoette Junclaus om de twee à drie dagen, soms zelfs dagelijks. Het was Jungclaus die mij ontbood. » Die dienstbesprekingen moeten gezien worden als een voorbereiding van Jungclaus tot de funktie van HSSPF, politioneel aspekt.

feitelijke politionele bevoegdheid toegekend zien. Later meer daarover ([304]). Evenmin had Jungclaus als SS-leider (*Brigadeführer* sedert 20 april 1942, *Gruppenführer* sedert 11 september 1943) een militaire bevoegdheid : eenheden van de *Waffen-SS* in het bezette België kon hij niet bevelen. Zijn militaire bevoegdheid dateert pas van 14 augustus 1944 toen hij de funktie van *Wehrmachtsbefehlshaber* in België en Noord-Frankrijk in persoonlijke unie kumuleerde met die van HSSPF, waartoe hij veertien dagen voordien was benoemd. Hij werd echter niet tot generaal der *Waffen-SS* bevorderd.

Die politionele en militaire beperkingen zouden evenwel niet beletten dat de *Dienststelle Jungclaus* zich van het najaar 1942 af snel in de breedte ontwikkelde tot een « bastion » tegen het bezettingsbestuur, een door Himmler en Berger vooruitgestuwde « onwettige nevenregering » waarmee Reeder terdege rekening moest houden, al was het maar omdat ze hem tot een zenuwslopende strijd dwong ([305]). Maar hoezeer Himmler en Berger Jungclaus taken opdroegen in konkurrentie met en tegen het gevestigde bezettingsbestuur, toch ontbrak het de *Dienststelle* aan de wettelijke opdracht, officieel als vertegenwoordigster van de bezettende macht in het openbare leven van het land in te grijpen en de *Militärverwaltung* ook formeel te verdringen van bv. twee vitale gebieden als de *Volkstumspolitik* en de politie. Toen Jungclaus eindelijk benoemd werd stond het geraamte van zijn dienst reeds in al de geledingen klaar ([306]). Of het stevig gebleken zou zijn is een andere vraag, waarop de geschiedschrijver het antwoord schuldig moet blijven daar de bezetter begin september 1944 reeds, een maand na Jungclaus' benoeming, het land moest ontruimen.

De overplaatsing van Jungclaus van Den Haag naar Brussel op 1 april 1942, met een veel ruimere bevoegdheid dan zijn voorganger Kammerhofer, was door Himmler bedoeld als de duidelijke aankondiging van de nakende benoeming van een zijner « *Zukunftmänner der SS* » ([307]) tot de funktie van HSSPF in het ambtsgebied van von Falkenhausen. Reeds in juni en september 1942 noemt hij hem spontaan *HSSPF-Flandern* ([308]). Himmler kon toen niet vermoeden dat Reeder nog tot juli 1944 met sukses tegenstand zou bieden en dat de benoeming van Jungclaus maar mogelijk zou zijn na het verdwijnen van de *Militärverwaltung* en haar vervanging door een *Zivilverwaltung*.

---

(304) In het derde deel van deze studie.

(305) Mem. Reeder 2 mei 1949, p. 34-36 (Proc. vF. 352).

(306) *Gesamtbericht des Wehrmachtbefehlshabers und Höheren SS- und Polizeiführers Belgien und Nordfrankreich*, 25 oktober 1944, p. 2. Organigram van de diensten van Jungclaus als HSSPF in de *Personalsakte* Jungclaus (NCWO II, BDC, Jungclaus).

(307) Aldus Rauter in februari 1947 over de Jungclaus van 1940 (E. Fraenkel-Verkade, uitg., *Correspondentie van Mr. M.M. Rost van Tonningen*, I, 1921 - mei 1942. RVOA, Bronnenpublicaties, Documenten nr. I, Den Haag, 1967, p. 91).

(308) Vgl. Brandt (Himmlers sekretaris) *an den Höheren SS- und Polizeiführer Flandern, SS-Brigadeführer Jungclaus* (BAK, NS 19/231) en Himmler aan Berger, 12 september 1942 : het pesten van familieleden van vrijwilligers voor de *Waffen-SS, ist von Höheren SS- und*